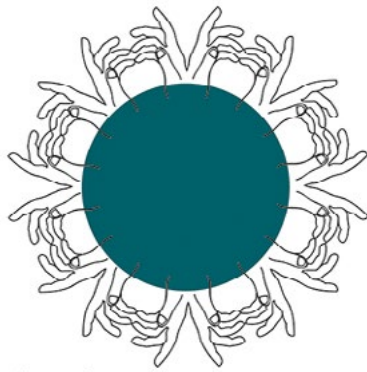

ENNEN OLIN UJO, NYT OLEN ROHKEA

KOHTAAMISIA – ROHKEUTTA MAAHANMUUTTAJEN
TYÖNHAKUUN TAITEEN KEINAIN

kohtaamisia
rohkeutta maahanmuuttajien
työnhakuun taiteen keinoin

Heikki Takalan animaatio Yoko.

Turun ammattikorkeakoulun
OPPIMATERIAALEJA 101

Turun ammattikorkeakoulu
Turku 2015

ISBN 978-952-216-560-2 (painettu)

ISSN 1457-7933 (painettu)

Painopaikka: Juvenes Print

ISBN 978-952-216-561-9 (pdf)

ISSN 1796-9972 (elektroninen)

Jakelu: <http://loki.turkuamk.fi>

Toimittaja: Ilona Tanskanen

Graafinen suunnittelu: Otto-Ville Väättäin

Valokuvat: kansikuva, s. 4 ja s. 37 Pia Vainio; s. 6, 14, 17, 61, 63, 75, 76 Marika Leinonen; s. 33 Jenny Yrjölä; s. 35 Ria Bäckström; s. 39, 61, 65, 67, 69 ja 71 Johannes Repo; s. 44 ja s. 45 Jamal Aden; s. 46–47 Hannes Renvall; s. 51 ja s. 57 Johanna Viren; s. 52 Outi Hyytinen; s. 57.

Julkaisuun liittyvän DVD:n elokuvien ja animaatioiden tekemistä ohjasivat Outi Hyytinen ja Eija Saarinen; dokumenttiteatteriesitysten tekemistä ohjasivat Minna Haapasalo ja Mervi Rankila-Källström.

ENNEN OLIN UJO, NYT OLEN ROHKEA

KOHTAAMISIA – ROHKEUTTA MAAHANMUUTTAJIEN
TYÖNHAKUUN TAITEEN KEINAIN

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Kotouttamisrahasto
Tukea kotoutumiseen

Pia Vainio ja Jan Rucidlo testaavat vihreää taustaa (animaatiossa *Fighting For Work*).

SISÄLLYS

Alkusanat	7
Tarinoita tarvitaan <i>Outi Hyytinen & Eija Saarinen</i>	10
Kuuntelemista voi oppia <i>Mervi Rankila-Källström</i>	18
Tarinoilla tutuksi – ohi ennakkoluulojen ja asenteiden <i>Annamari Karjalainen</i>	24
Animaation avulla tarinat esiin <i>Outi Hyytinen & Eija Saarinen</i>	34
Dokumenttielokuva, luova tulkinta todellisuudesta <i>Outi Hyytinen</i>	46
Dokumenttiteatteri esittää todellisuutta – kuule ja näe maahanmuuttaja <i>Minna Haapasalo & Mervi Rankila-Källström</i>	56
Tilanne päällä työhalussa – forum-teatteri toimijuuden vahvistajana <i>Marja Susi</i>	62
Simulaatiosta työhaastattelutaitoja ja rohkeutta työnhakuun <i>Minna Haapasalo & Mervi Rankila-Källström</i>	70
Työnhaku Suomessa – vinkkejä työnhakijalle	76
Kohtaamisia – Rohkeutta maahanmuuttajien työnhakuun taiteen keinoin <i>Marika Leinonen-Vainio</i>	82
Loppusanat <i>Kalle Myllymäki</i>	86

Hankkeen kuulemisvaiheessa teatteriopiskelijat haastattelivat nuoria maahanmuuttajia. Maahanmuuttajien tarinoista syntyi materiaalia dokumenttiteatteriesitysten käsikirjoituksiin.

Tämän julkaisun nimikkeessä on sitaatti *Kohtaamisia – Rohkeutta maahanmuuttajien työnhakuun taiteen keinoin* -hankkeeseen osallistuneelta henkilöltä. Sitaatti "Ennen olin ujo, nyt olen rohkea" kiteyttää sen, mihin hankkeessa pyrittiin: rohkaisemaan työhaussa taiteen ja kohtaamistilanteissa mahdollisin keinoin.

Julkaisussa kerrotaan menetelmistä, joiden avulla olemme harjoitelleet työelämävalmiuksia – miten se tapahtuu käyttämällä animaatiota, forum- ja dokumenttiteatteria sekä -elokuvaa. Hankkeen yhteydessä tuotetut dokumentit, animaatiot sekä esitystilanteiden taltioinnit ovat olennainen osa julkaisua ja osoittavat käytännössä, miten taidelähtöiset menetelmät toimivat.

Tämä julkaisu on saatavilla sekä painettuna että verkkojulkaisuna. Painettuun julkaisuun liittyy DVD, johon on koottu tarinalähtöiset dokumentit sekä animaatiot. Verkkojulkaisussa on linkkejä, joista pääsee näkemään katkelmia hankkeen aikana toteutetuista dokumentti- ja forumteatteriesityksistä sekä animaatioista.

Hankkeen tavoitteena on ollut vahvistaa kotoutumisvaiheessa olevien työttömien maahanmuuttajien oman osaamisen tunnistamista sekä antaa heille itsevarmuutta työnhakuun uudessa kotimaassaan taidelähtöisin matalan kynnyksen menetelmin. Tavoitteenamme on ollut tukea kotoutuvia maahanmuuttajanuoria yksilöinä sekä kannustaa heitä löytämään arvostusta ja merkitystä työtätekevinä kansalaisina.

Hankkeen alkuvaiheen kuulemisprosessissa selvitimme yhteistyössä maahanmuuttajien ja taideopiskelijoiden kanssa, millaisia haasteita työnhakuun liittyy Suomessa. Kuulemisvaiheessa mukana oli maahanmuuttajien ja taideopiskelijoiden lisäksi maahanmuuttajien kanssa työskenteleviä asiantuntijoita.

Kuulemisprosessi toi esiin maahanmuuttajataustaisten ihmisten osaamisen, esimerkiksi muualla kuin Suomessa hankitun koulutuksen ja kokemustaan. Esiin nousi myös esimerkiksi tahto mennä eteenpäin elämässä; Suomeen asti päässeillä on ollut usein vahva tahtotila, sattumia ja onneakin matkassaan, että he lopulta ovat hankaluuksista huolimatta täällä. Työntajat voisivat hyödyntää tätä tahtotilaa, joka maahanmuuttajataustaisilla ihmisillä usein on.

Esittelemämme menetelmät ovat hyödyllisiä etenkin moninaisuuden kanssa työskenneltäessä mutta soveltuvat nuorille työnhakijoille ylipäätään. Uuden kotimaan kielen oppiminen on tietenkin tärkeää kotoutumisen kannalta, mutta monia asioita voidaan tehdä ja viestiä myös ilman verbaalia kieltä. Taidelähtöisissä menetelmissä kommunikoidaan verbaalin kielen ohella vahvasti nonverbaalein ilmaisullisin keinoin. Taidelähtöisiä menetelmiä käyttämällä opimme kuitenkin myös verbaalia kieltä – luontevasti todellisessa kommunikaatiotilanteessa. Nonverbaalin ilmaisun mahdollisuudet tulevat esiin esimerkiksi *Taitos*-animaatiossa, joka on tehty *Kohtaamis*a-hankkeessa. Etenkin vuorovaikutuksessa sellaisen ihmisen kanssa, jonka kanssa ei ole yhteistä kieltä tai yhteisen kielen taito on heikko, nonverbaalit ilmaisun keinot luovat viestintätilanteesta mahdollistavat viestinnän ja luovat tilanteesta tasa-arvoisemman. Myös pitkälti verbaalin kielenkäytön varaan rakentuvassa viranomaisten viestinnässä on tärkeää ottaa huomioon nonverbaalin viestinnän mahdollisuudet etenkin muiden kuin äidinkieleltään suomenkielisten kanssa.

Julkaisun kirjoittajista teatterin päätoiminen tuntiopettaja Minna Haapasalo, elokuvan lehtori Outi Hyytinen, projektipäällikkö Marika Leinonen-Vainio, teatterin päätoiminen tuntiopettaja Mervi Rankila-Källström, animaation lehtori Eija Saarinen ja nukketeatterin lehtori Marja Susi ovat toimineet *Kohtaamis*a – *Rohkeutta maahanmuuttajien työnhakuun taiteen keinoin* -hankkeessa. Ensimmäisessä artikkelissa *Tarinoi-*

ta tarvitaan Outi Hyytinen ja Eija Saarinen johdattavat tarinoiden käyttöön tarkastelemalla sitä, mihin tarinoita tarvitaan ja mitä ne antavat. Julkaisun toisessa artikkelissa *Kuuntelemista voi oppia* Mervi Rankila-Källström tuo esiin kuuntelemista taitona ja miten sitä voi oppia. Läänintaiteilijana toiminut Annamari Karjalainen esittelee artikkelissaan *Tarinoilla tutuksi – ohi ennakkoluulojen ja asenteiden* kokemuksiaan erilaisissa hankkeissa, joissa hän on työskennellyt maahanmuuttajataustaisten ihmisten kanssa. Tässä kuten muissakin tämän julkaisun artikkeleissa on hyvin käytännönläheinen näkökulma ja tarjotaan konkreettisia vinkkejä työskentelyyn. Outi Hyytinen ja Eija Saarinen opastavat animaatioiden tekoon artikkelissa *Animaation avulla tarinat esiin*. Outi Hyytinen käsittelee elokuvaa yhtenä työskentelymuotona artikkelissaan *Dokumenttielokuva, luova tulkinta todellisuudesta*. Mervi Rankila-Källström ja Minna Haapasalo avaavat dokumenttiteatteria yhtenä kohtaamisen paikkana ja vaikuttamisen keinona artikkelissaan *Dokumenttiteatteri esittää todellisuutta – kuule ja näe maahanmuuttaja*. Marja Susi tuo esiin puolestaan forum-teatteria yhtenä yhteisöllisenä työmuotona artikkelissaan *Tilanne päällä työnhaussa – forum-teatteri toimijuuden vahvistajana*. Minna Haapasalo ja Mervi Rankila-Källström opastavat simulaation käyttöön oppimisen muotona artikkelissaan *Simulaatiosta työhaastattelutaitoja ja rohkeutta työnhakuun*. Artikkelin loppuun on tiivistetty suomalaisen työkultuurin ominaispiirteitä ohjeiksi. *Kohtaamisia*-hankkeen projektipäällikkö Marika Leinonen-Vainio kiteyttää artikkelissaan *Kohtaamisia – Rohkeutta maahanmuuttajien työnhakuun taiteen keinoin* hanketyöskentelyssä tehtyjä havaintoja ja tuo esiin hankkeen perustiedot. Kommentoivat loppusanat on kirjoittanut Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen maahanmuuttopäällikkö Kalle Myllymäki. Tämän julkaisun on toimittanut suomen kielen lehtori Ilona Tanskanen.

Minna Haapasalo

Outi Hyytinen

Marika Leinonen-Vainio

Mervi Rankila-Källström

Eija Saarinen

Marja Susi

Ilona Tanskanen

TARINOITA TARVITAAN

OUTI HYYTINEN & EIJA SAARINEN

Mihin tarvitsemme tarinoita? Mitä tarinat voivat antaa? Katsotaanpa, millaisia kokemuksia ja merkityksiä seuraavat tarinat herättävät.

ADVENTTIMUISTO

Potkuttelimme adventtina katsomaan joulunäyteikkunoita. Ohitimme koulun ja laskimme koulunmäen alas. Nousimme pientä ylämäkeä sillalle, jonka korkeita kaiteita pitkin isä oli väittänyt kävelleensä poikasena joen yli. Silta kumisi ontosti, eikä potkuri luistanut, sillä silta oli hiekoitettu. Sillan jälkeen oikealla oli Hatusen talo, jossa sijaitsi posti ja kahvila. Joskus poikkesimme kahvilaan ostamaan kahden ja puolen pennin karkkeja. Miehet pelasivat siellä pajatsoa, ja polttivat tupakkaa. Kahvilalta jatkettiin Kuusiston risteuksen ohi Ollilan kaupan ikkunoiden luokse, siitä Oulun kaupalle ja Vihannin kaupan ikkunoille. Ne kaikki olivat tulvillaan valoa, kimmeltäviä joulukoristeita ja leluja. Kaikki oli henkeäsalpaavan kaunista.

Paluumatkalla kävimme ostamassa meijeriltä kermaa. Istuimme suureen tehdashalliin oven viereen rahille. Pakkasen nipistämät poskemme sulivat hetkessä huuhdeltujen maitotonkkien lemussa. Vaikka oli sunnuntai, siitä huolimatta valtavia kirnuja oli täydessä työssä. Meijerin täti, jolla oli valkoiset kumisaappaat ja työtakki, tuli kysymään asiaamme. Saimme metallisulkimella puristetun pahvisen kermapurkin mukaamme.

Muisteluja lapsuudesta, Outi Hyytinen

TIPU JA KALA

Olin 5 vuotta vanha. Äitini meni kauppaan ostamaan tipuja, ja odotin häntä kotona. Hän toi minulle pari tipua. Sen jälkeen hän meni keittiöön valmistamaan ruokaa.

Mietin, että osaavatkohan tiput leikkiä kalojen kanssa? Laitoin yhden tipun akvaarioon, ja lopulta muutkin tiput. Huomasin, että tipu halusi pois. Oli jännittävää. Etsin kannen, ja laitoin sen akvaarion päälle.

Rauhoituin, ja läksin leikkimään kavereideni kanssa. Kun palasin takaisin kotiin, menin katsomaan tipuja. Kaikki olivat kuolleet. Kutsuin äitiäni, ja kerroin, mitä oli tapahtunut. Olin surullinen. Äitini nauroi, ja kertoi, etteivät tipu ja kala voi olla yhdessä. Tipu ei pidä vedestä, mutta kala tarvitsee sitä, sillä muuten se kuolee. Nyt tiedän, että kaikki eläimet eivät voi asua yhdessä. Joku asuu vedessä ja joku asuu maalla.

Muisteluja lapsuudesta, Lu Liu

UNOHTUMATON PÄIVÄ ELÄMÄSSÄNI

Kun olin Pakistanissa, ajoin autolla yliopistolle. Olin palaamassa takaisin kotiin, kun autoni lähellä räjähti. Olin peloissani ja palasin yliopistolle. En voi unohtaa, että vain muutamien luokkahuoneen takana monta ihmistä sai surmansa. Kiitos jokaisena päivänä paljon "Almighty ALLAH", en loukkaantunut. Siitä päivästä lähtien en pystynyt menemään yksin yliopistolle, joka oli kaukana kodistamme.

Muisteluja elämästäni, Masooma Assadullah

Oheisista muistelutarinoista voi lukea monenlaisia tietoja kertojista. Kertomuksista voi saada selville avainasioita henkilön taustasta, iästä, ympäristöstä ja jopa aikakaudesta, jolloin kertoja on elänyt.

Outi Hyytisen tarinassa esiintyy monille suomalaiselle tuttuja asioita. Adventista voi päätellä, että henkilö vietti lapsuutensa kristityllä alueella. Potkurista voi päätellä, että paikka sijaitsee pohjoisessa, koska adventtina on lunta. Potkuria käytetään enemmän maalaisympäristössä kuin kaupungissa, eli voidaan päätellä, että kertoja on asunut maalla. Paikkakunta on pieni, koska siellä on vain kolme kauppaa. Kahden ja puolen pennin karkit ja tupakinpoltto kahvilassa viittaavat kuusikymmentälukuun, mistä voi päätellä kertojan iän.

Lu Liun lapsuustarina ”Tipu ja kala” tarina viittaa aasialaiseen kulttuuriin. Tipuja ostetaan kaupasta, ja niihin suhtaudutaan mutkattomasti, koska ne annetaan lapsen huostaan. Äiti antoi tipuista huolehtimisen vastuun lapselle. Tällaista vastuuta ei ehkä suomalaisessa kulttuurissa annettaisi. Jos tipuja hankittaisiin, ne olisivat visusti omassa, varta vasten valmistetussa laatikossaan. Lapsi toimi oma-aloitteellisesti ja laittoi tiput akvaarioon – ja kannen sen päälle – minkä jälkeen lapsi meni leikkimään. Tässä vaiheessa suomalaiset äidit olisivat jo moneen kertaan kysyneet ja varmistaneet, missä tiput ovat. Kun tiput kuolivat, äiti nauroi. Kertomuksesta voi päätellä, että kyseisessä kulttuurissa tiput ovat jokapäiväisiä ja niiden rahallinen arvo on mitätön. Äiti ei torunut lasta, joka oli jo valmiiksi surullinen. Äiti tiesi, että tämän kokemuksen kautta lapsi voi oppia uuden asian. Tapahtuma jäikin kertojalle lähtemättömästi mieleen. Kertomuksesta voi myös päätellä, että äiti on ollut kasvattajana turvallinen ja ymmärtäväinen.

Masooma Assadullahin järkyttävä räjähdystarina ei kerro tarkemmin, millaisesta räjähdyksestä oli kyse. Siitä, että henkilö ajaa autolla yliopistolle, voi päätellä henkilön olevan siellä joko töissä tai opiskelemassa, eli elävän köyhysrajan yläpuolella. Kertoja kiittää Allahia, mistä saamme tiedon, että hän on muslimi. Hän kertoo myös, että tämä tapahtui Pakistanissa. Muutenhan tällainen voisi tapahtua kenelle hyvänsä missä päin maailmaa tahansa. Aina kun jotakin järkyttävää tapahtuu, kokee tapahtuman silminnäkijä ja sivusta-seuraaja syällisyyttä ja toisaalta kiitollisuutta siitä, että jäi henkiin. Kertojalle tapahtuma oli aiheuttanut sellaisen järkytyksen, että hän oli kykenemätön menemään tapauksen jälkeen yksin yliopistolle.

Pienetkin tarinat voivat pitää sisällään sellaista informaatiota, jota on muuten vaikea tavoittaa. Tarkentavat kysymykset auttavat kuulijaa tulkitsemaan niitä paremmin. Tarinoiden ei tarvitse olla kokonaisuuksia, vaan ne voivat rakentua yhtenäisiksi vasta vuorovaikutustilanteissa.

Kaikki muistikuvat eivät ole auvoisia. Jotakin myönteistä kuitenkin aina löytyy. Räjähdystarinassakin on henkiinjäämisen ilo. Juuri näistä myönteisistä muistikuvista löytyy innostava ja tulevaisuudenkuvaa vahvistava voimavara. Ei tarvitse olla psykologi johdattaakseen keskustelukumppaninsa kuvailemaan tarkkoja havaintoja tapahtumahetkestä ja niihin liittyvistä tunteista. Oli kertomus millainen tahansa, on aina tarpeellista saada kertoa tarinansa.

Jokaisella on oma kokemusmaailmansa. Vaikka muistot vaikuttaisivat mittättömiltä ja repaleisilta, ne ovat kuitenkin ainutlaatuisia kokijalleen. Lau-seista muodostuu toisiinsa yhdistettynä kausaalisia sarjoja, ja ne syventävät kuulijan käsitystä tarinankertojasta. Tarinasta löytyy usein vastaus kysymykseen ”miksi”. Tarinoiden kertominen auttaa kertojaa jäsentämään elämäänsä. Samalla se edistää kuulijan ajattelua, koska se aktivoi etsimään erilaisia syy- ja seuraussuhteita tarinassa.

Uteliaisuus on ihmiselle luonteenomaista. Pieni lapsi suhtautuu kaikkeen uuteen avoimesti ja täynnä intoa. Kokemusmaailman karttuessa hän tulee varautuneemmaksi kokeilemaan uutta. Kielteiset kokemukset lisäävät kokijan epävarmuutta kertoa havainnoistaan ja kokemuksistaan. Luonnollinen uteliaisuus vaihtuu helposti kyvyttömyyteen nähdä ja tunnistaa itsessään ja omassa kokemusmaailmassaan asioita, jotka ovat arvokkaita omalle identiteetille ja sen rakentamiselle. Voidakseen uskoa itseensä ja kykyynsä elää yhteiskunnan arvovaltaisena jäsenenä on osattava hyväksyä itsensä. Useimmat meistä rakastavat tarinoiden onnellisia loppuja. Onnelliset loput ovat mahdollisia vain, jos olemme käsitelleet kokemuksiamme ja havaintojamme. Miksi emme jakaisi tarinoitamme? Niiden kautta opimme paremmin ymmärtämään itseämme ja toisiamme sekä elämään yhdessä.

Tarinankerronta on sosiaalisen elämämme perusta. Sitä on tutkittu eri aloilla, esimerkiksi nuorisotyön, vanhustyön, työhyvinvoinnin ja myynninedistämisen näkökulmasta. Kielen ymmärtäminen ja kielellinen kommunikointi mahdollistavat jokapäiväisen elämämme yhteiskunnassamme. Omalla äidinkielellämme tunnemme olomme turvallisemmaksi ja pystymme välittämään paremmin havaintomme. Kuitenkin havaintojen ja kokemusten kertominen myöhemmin opitullakin kielellä voi olla eheyttävä kokemus. Silloin kertoja ikään kuin ulkoistaa kokemuksensa ja joutuu tarkastelemaan havaintojaan vastaanottajan näkökulmasta. Kerrottu tarina voi muodostua kertojan ja kuuntelijan yhteiseksi tarinaksi.

Maahanmuuttajanuoret ja teatteri-ilmaisun ohjaajaopiskelijat tutustuivat toisiinsa yhteisten tapaamisten aikana. Ennen dokumenttiteatteriin liittyviä haastatteluja ryhmät osallistuivat yhteisiin tutustumis- ja ryhmäytymisharjoituksiin.

Tarinoiden voi ajatella olevan myös taiteen lähtökohtana, koska taide tuo ihmisen yksityisen havainnon näkyville. Yksityisestä tarinasta tulee taiteen keinoin esitettyä elämystä usealle kokijalle sekä yksityisenä kokemuksena että yhteisesti sosiaalisessa ympäristössämme kokoavana ja sitouttavana voimana.

Monikulttuurisessa Suomessa jokaisella on oikeus tulla nähdyksi ja kuulluksi. Jokaisella on oikeus kokea itsensä arvostetuksi. Tarinoiden kertomisella ja kuulemisella edistetään oman identiteetin vahvistumista sekä itsensä ja toinen toisensa hyväksymistä sosiaalisessa ympäristössä.

KUUNTELIJAN ROOLI ON TÄRKEÄ

Jotta muistojen kertomisesta kasvaisi kertojaansa kasvattava ja rohkaiseva voimavara, tarvitaan kuuntelija, joka johdattelee kertojaa kysymyksillään. Kuunteleminen on haastavaa ja vie aikaa. Se vaatii kuuntelijalta pysähtymistä ja avoimuutta antautua toisen ajatusmaailmalle. Katsomme maailmaa omasta näkökulmastamme ja pidämme itsestäänselvyyksinä monia asioita, jotka saattavat olla toisenlaisesta kulttuurista tulleille vieraita.

Kun kuuntelee tarinaa, on kertojan silmiin katsominen tärkeää. Se viestii kertojalle, että kuuntelija on keskittynyt tilanteeseen. Kuuntelijan on hyvä olla kertojaa lähellä.

Kuunteleminen on myös vuorovaikutustilanne, jolloin kuuntelija ei ole ainoastaan korvat vaan myös tuo jotakin itsestään tilanteeseen. Se edellyttää myös kuuntelijalta osallistumista. Kuuntelijan on jaettava kertojan kanssa omia kokemuksiaan. Kokemusten ei tarvitse olla suuria, vaan pienet arkiset havainnot ja myötäelämisen osoitukset riittävät. Syntyy vuorovaikutus, jossa kertoja kokee olevansa arvostettu ja hyväksytty. Kuuntelemista käsitellään lähemmin myöhemmin tämän julkaisun Mervi Rankila-Källströmin artikkelissa *Kuuntelemista voi oppia*.

Tarinoiden kertomiseen, kuuntelemiseen ja tulkitsemiseen tarvitaan sanoja, mutta kerrontatilanteissa, esimerkiksi työnhaku-

tilanteissa, on myös sanatonta, nonverbaalia kommunikaatiota. Kehon kieli viestii monenlaisia asioita, joita voi opetella tulkitsemaan. Hymy ja huumori ovat universaalia kommunikaatiota.

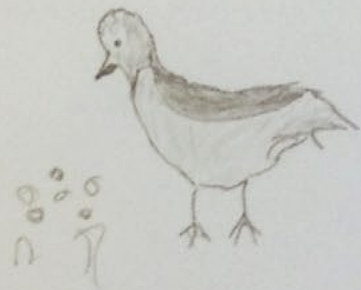
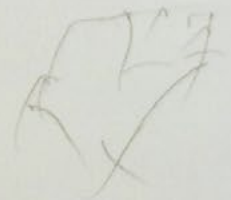
AISTIHAVAINNOT TARINOIDEN POHJANA JA VOIMAVARANA

Tarinat syntyvät havainnoista. Luonnontieteessä havainnointi tarkoittaa jonkin yksittäisen asian toteamista esimerkiksi lintujen kevätmuutosta. Tarinankertomisessa havainnot pohjautuvat enemmän aistikokemuksiin. Esimerkiksi kysymykset mitä näit, mitä kuudit, mitä tunsit, ovat kysymyksiä, joista on hyvä lähteä tarinankertomisessa liikkeelle. Mitä näit matkallasi tänne? Millaisia ääniä kuudit? Vastauksista voi löytää väyliä keskustelun aloittamiseen. Samalla avautuu erilaisia näkökulmia ymmärtää toisen ajatusmaailmaa.

Kun lapsi opettelee puhumaan, hän toistaa opettelemaansa sanaa monta kertaa. Vanhemmat auttavat löytämään oikean ääntämisen myös toistamalla samaa sanaa. Tällöin lapselle syntyy turvallinen ja myönteinen kokemus hahmottaa vähitellen ympäristöään kielellisesti.

Kun aikuinen ihminen kertoo tarinaa, on kertomisen toistaminen myös tärkeää. Saman tarinan kertominen useaan kertaan eri sanoin tekee järkyttävästäkin tapahtuneesta tutun ja etäännyttää kertojan ahdistuneista tunteista. Kun ihminen pystyy sijoittamaan oman tarinansa osaksi uutta kertomusta, hän pystyy eheytyämään traagisestakin kokemuksesta.

Taiteessa eheytymistarina voidaan tuoda näkyville. Tarinasta voi olla vain osa näkyvillä, ja se voi ilmetä erilaisin, symbolistisinkin keinoin. Jokaisella meillä on oma tarinamme ja omia havaintojamme, jotka ovat yhtä arvokkaita taiteen esiintuomana.

Hersh ~~Hersh~~

~~1993~~ Poika ja varis

27.10.2014

5000 00

Kuvailutulkkauksessa muutetaan nähtyä sanoksi. Kukin työharjoittelija toimi kuvailutulkausharjoituksessa kuvatulkkina ja pyrki kertomaan kuvailtavasta kohteesta eli taidekortista sen, mikä oli oleellista ja tärkeää juuri siinä. Kuvailujen pohjalta syntyi piirroksia, esimerkiksi Hershin piirtämä kuva, joka perustui kuvailutulkattuun taidekorttiin Akseli Gallen-Kallelan teoksesta Poika ja varis.

KUUNTELEMISTA VOI OPPIA

MERVI RANKILA-KÄLLSTRÖM

Jokainen ihminen haluaa tulla nähdyksi ja kuulluksi. Jokaisella meistä on enemmän tai vähemmän kerrottavaa elämästämme.

KUUNTELEMISEN TAITO

Taito kuunnella toista ihmistä vaikuttaa helpolta ja itsestään selvältä, mutta harvat meistä osaavat todella kuunnella. Heidi Lokkila (2014) antaa muutamia ohjeita kuuntelemisen opettelemiseen artikkelissaan *Kuuntelemisen taito*: ”Kuunteleminen on kuulemista aktiivisempi taso. Aktiivinen kuuntelu mahdollistaa hyvän kommunikaation ja ymmärtämisen. Se on sekä taito että oma taiteenlajinsa. Aktiivista kuuntelua tulee arvostaa ja käyttää, mutta se vaatii harjoittelua.”

Kohtaamisia – Rohkeutta maahanmuuttajien työnhakuun taiteen keinoin -hankkeessa käytettiin yhtenä dokumenttiteatterin tekemisen menetelmänä haastattelua. Haastattelu soveltui hyvin hankkeen ensimmäiseen vaiheeseen, maahanmuuttajanuorten kuulemisprosessiin. Kuulemisprosessissa pyrittiin tutustumaan nuorten maahanmuuttajien henkilökohtaisiin tarinoihin. Dokumenttiteatterin haastattelumenetelmän opettelun lisäksi harjoiteltiin aktiivisen kuuntelemisen taitoa. Haastattelumenetelmällä pyritään osaltaan samoihin asioihin kuin aktiivisessa kuuntelussakin. Kuten Heidi Lokkila *Kuuntelemi-*

sen *taito* -artikkelissaan esittää, tehtävänä on auttaa puhujaa reflektoimaan: kuuntelemalla, pohtimalla, asettumalla puhujan asemaan ja tarkentamalla. Heidi Lokkila (2014) toteaa: "Haastattelujen ja aktiivisen kuuntelemisen avulla oli siis tärkeää päästä ymmärrykseen siitä, minkälaisessa tilanteessa puhuja itse kokee olevansa. Yleensä puhuja ymmärtää ja jäsentää omaa tilannettaan kokemustaan kertoessaan myös itselleen, ja mahdolliset muutoksen paikat saattavat nousta esille."

MAAHANMUUTTAJAN TARINA OSAKSI ESITYSTÄ AKTIIVINEN KUUNTELUN JA HAASTATTELUJEN KAUTTA

Kuulemisprosessissa maahanmuuttajanuoret ja teatteriopiskelijat tapasivat toisiaan, ja näiden tapaamisten puitteissa he tutustuivat toisiinsa keskustellen ja yhteisten ryhmäytymisharjoitteiden avulla. Tapaamisissa teatteriopiskelijat haastattelivat maahanmuuttajanuoria yleisesti heidän elämästään ja haastattelut taltioitiin. Taltiointiin pyydettiin luonnollisesti haastateltujen lupa. Kuulemisen prosessissa pyrittiin harjoittelemaan haastattelutapoja sekä aktiivista kuuntelemista.

Heidi Lokkila (2014) mukaan aktiivisen kuuntelun tulisi olla:

- "vastaanottavaista, jolloin kuuntelija pitää puhujan ääniä tärkeinä ja merkityksen lähteinä
- keskittyneitä, jolloin kuuntelija keskittyy asiaan koko olemuksellaan
- kunnioittavaa, mikä puolestaan mahdollistaa sen, että voimme kuulla puhujaa sellaisena kun hän on, ei sellaisena millaisena muut hänet mieltävät tai haluaisivat olevan
- kärsivällistä, koska kaikelle on aikansa ja paikkansa ja on luotettava siihen, että puhuja kertoo asiat ajallaan silloin, kun hän on siihen valmis."

Kohtaamisia-hankkeessa syntyi kolme maahanmuuttajanuorten haastatteluihin pohjautuvaa esitystä. Osa dokumenttiteatterivaiheen haastattelujen materiaalista päätyi sanatarkasti dokumenttiteatteriesityksiin, osa näkyi esimerkiksi esityksen lavastuksessa tai tarpeistossa. Esimerkiksi yhden esityksen

keskeiseksi elementiksi päätyi kenkäkasa, jota käytettiin kuvaamaan nuoren kenkätehtailijan pakomatkaa Afganistanista Iranin kautta Suomeen. Esityksen repliikit perustuivat haastattavien kertomaan. Esityksen nimi olikin osuvasti *These boots are made for walking*.

Haastattelu on hyvä tapa aloittaa dokumenttiteatteriesityksen tekeminen. Ennen haastateltavan kohtaamista olisi hyvä miettiä, millaista taustatietoa tarvitaan ennen haastattelua. Ennakotietoja voi kerätä esimerkiksi haastateltavan kotimaasta. Ennen haastattelua kannattaisi päättää, käytetäänkö nauhuria vai lehtiötä. Voi olla tärkeää tehdä muistiinpanot haastattelusta vasta keskustelun jälkeen. Haastatteluun kannattaa valita häiriötön tila, ja se voisi olla haastateltavalle tuttu. Paikkaakin kertoo jo tarinaa ja voi vaikuttaa puhuttuihin teemoihin. Aloituskysymykset voivat mahdollisesti liittyä paikkaan, jossa haastattelu tapahtuu.

Haastattelun aluksi kannattaa pyytää suostumus haastateltavalta: ”Sopiiko sinulle, että haastattelua tai sen osia käytetään esityksessä?” Haastattelulle voi olla eduksi, että kysyy avoimia kysymyksiä eikä keskeytä turhaan haastateltavaa. Toisen lauseen loppuja ei kannattaisi täydentää, sillä haastattelijan päätehtävä on kuunnella. Jos ei ole tarvetta saada puhetta käyntiin, ei ole välttämätöntä kysyä mitään. Ihmiset voivat näin ollen puhua siitä, mistä he haluavat puhua, vaikka haastattelun avulla olisikin suunniteltu tiedonhankintaa tietystä asiasta tai näkökulmasta. Näkökulma voi tulla siis haastateltavalta. Haastattelussa kannattaa pyrkiä olemaan neutraalin empaattinen. Tämä tarkoittaa, ettemme tuo omia tunteitamme haastattelutilanteeseen, vaikka haastateltava kertoisi koskettavistakin asioista. Arvottavia kommentteja kannattaa niinkin välttää. Emme voi tietää haastateltavan mielipidettä tai tunnesuhdetta asioihin. Kommenttimme ja tunteemme voivat estää haastateltavaa kertomasta omaa näkökulmaansa.

Jos haastattelu on nauhoitettu, materiaali kirjoitetaan tekstiksi. Tekstistä valitaan osat harjoiteltavaan esitykseen. Esityskäsikirjotukseen on hyvä ottaa myös muuta materiaalia. Siihen voidaan valita esimerkiksi aiheeseen sopivaa musiikkia, elävää kuvaa, tilastotietoa ja asiatekstiä. On myös syytä miettiä, kuka esityksessä esiintyy. Pyrimmekö saamaan mukaan haastateltuja henkilöitä,

Mika Koskisen animaatio *Espresso Doppio*.

vai olisiko parempi etäännyttää tarinat näyttelijöiden esitettäväksi? Tarvittaessa esityksen tekoon voisi ottaa mukaan teatteri-ilmaisun ohjaajan, joka osaa auttaa käsikirjoituksen valmistamisessa sekä esityksen harjoittelemisessa.

Dokumenttiteatteriesitys toimii usein hyvin keskustelun avaajana. Tärkeintä on järjestää esityksen esittäminen halutulle kohderyhmälle saavutettavassa paikassa. Kenen haluamme kuulevan tarinat? Kenen kanssa haluaisimme keskustella esityksen teemoista?

MILLAINEN ON HYVÄ HAASTATELUTILANNE JA MITEN SE VOI PÄÄTYÄ NÄYTTÄMÖLLE?

Kohtaamisia – Rohkeutta maahanmuuttajien työnhakuun taiteen keinoin -hankkeessa teatteriopiskelijat haastattelivat maahanmuuttajanuoria ryhmähaastatteluina, ja suurimmalle osalle heistä haastattelu menetelmänä oli uusi asia. Opettajat pohjustivat opiskelijoille haastattelutilanteessa toimimista. Ensimmäisten haastattelutilanteiden jälkeen opiskelijoilta kysyttiin, millaiset kysymykset toimivat sekä loivat avoimen ja luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen tilanteessa, jossa haastattelija ja haastateltava eivät tunteneet toisiaan. Opiskelijoiden mukaan keskustelua vapauttavat muun muassa aiheet, joista haastateltava henkilö oli kiinnostunut ja joista hän piti. Positiivinen ilmapiiri syntyi heidän mukaansa erityisesti aidosta kiinnostuksesta haastateltavan kertomaan. Myös se, että haastattelija itse kertoi olevansa jännittynyt, auttoi haastateltavaa näkemään tilanteen tasapuolisuuden. Teatteriopiskelijat toimivat haastattelutilanteessa työparin kanssa, ja tämä auttoi heitä haastattelutilanteessa. Toinen pystyi esimerkiksi kirjaamaan asioita, kun toinen puolestaan keskittyi kysymysten tekemiseen. Selkosanaiset ja konkreettiset kysymykset auttoivat mahdollisten kielellisten esteiden ylittämiseen. Usein arkiset ja lyhyet kysymykset toimivat. Myös haastattelutilan häiriöttömyys edisti tilanteen sujumista.

Heidi Lökkilan artikkelissa *Kuulemisen taito* mainitaan hyvä katsekontakti, joka on hyvän kommunikaation peruselementti, sekä kehonkieli, jossa tulee kiinnittää huomiota omiin ja puhujan ilmeisiin, eleisiin, asentoihin ja äänensävyyn. Lökkilan artikkelissa tuodaan esiin myös aito läsnäolo eli se, kuinka kuuntelijan tulisi syventyä siihen, mitä puhuja kertoo. Kuuntelijan tulisi asettua puhujan asemaan ja nähdä hänen silmillään. Hänen tulisi olla vastaanottavainen, kärsivällinen ja puhujaa varten olemassa. Kuuntelijan on laitettava omat tarpeensa tilapäisesti syrjään.

Lökkilan neuvot kuuntelijalle toimivat myös haastattelutilanteessa, ja niitä voi käyttää myös dokumenttiteatteriesitysten haastattelumateriaalin keruussa.

Opiskelijat kertoivat, että niin sanotun virallisen haastattelutilanteen päätyttyä tilanteesta poistui vakavuus ja mukaan tulivat huumori sekä vapaampi keskustelu. Seuraaviin tallennettaviin tilanteisiin valmistauduttiin entistä rennompina.

Janne Junttilan teoksessa *Dokumenttiteatterin uusi aalto* tuodaan esiin, että teatterintekijä Robin Soans yrittää pitää tilanteen avoimena ryhtyessään tekemään haastatteluja. Soans on todennut:

”Yritän kysyä kysymyksiä, jotka antavat ihmiselle mahdollisuuden puhua vapaasti ja avoimesti. Niin he tekevät jos he tuntevat, että kuuntelen heitä ja että heidän kertomustaan arvostetaan. Ihmiset kokevat tämän hyvin virkistävänä, sillä hyvin harva on aidosti kiinnostunut kuulemaan mitä ajatuksia toisella ihmisellä on. Oikea kuuleminen, ei vain sen esittäminen ja nyökkäily, ovat avain menestykselliseen haastatteluun.” (Junttila 2012, 162.)

Kohtaamisia-hankkeen teatteriopiskelijat ja maahanmuuttajanuoret olivat suunnilleen saman ikäisiä, ja se auttoi heitä ymmärtämään toisiaan, vaikei ollutkaan helppoa löytää yhteistä kieltä kaikkiin kysymyksiin. Haastattelumateriaaliin pohjautuvissa esityksissä moni pienikin haastattelutilanteen kommentti tai asia sai näyttämöllä suuren merkityksen. Inhimilliset yksityiskohdat herättävät mielenkiintoa. Robin Soans tuo esiin samaa:

”Haastattelussa saatan kysyä monia kysymyksiä, jotka saattavat tuntua turhanpäiväisiltä, mutta todellisuudessa ne toimivat linkkinä yleisön maailman ja näytelmän henkilöiden välillä.” (Junttila 2012, 163.)

Yksittäisistä, usein arkisistakin asioista tulee yleisiä, ymmärrettäviä ja inhimillisiä. Esimerkiksi millainen sää oli, kun lähdin kotoani? Millaiset vaatteet minulla oli, kun täytin viisitoista? Oliko isovanhemmillani lemmikkejä ja minkä nimisiä ne olivat? Usein eläydymme vahvasti juuri tällaisiin tarinoihin. Myös maailmassa tämän tyyppisillä taustoituksilla voi olla suuri merkitys. Yksityiskohtien tunnistamista edistää puhujan aktiivinen kuunteleminen.

LÄHTEET

Junttila, J. 2012. *Dokumenttiteatterin uusi aalto*. Helsinki: LIKE.

Lokkila, H. Kuulemisen taito. Viitattu 9.12.2014 <http://www.kssotu.fi/versova/media/docs/Aktiivinen%20kuntelu%20heidi%20lokkila.pdf>

TARINOILLA TUTUKSI

OHI ENNAKKOLUULOJEN JA ASEENTEIDEN

ANNAMARI KARJALAINEN

Olen ohjannut tarinankerrontaa erilaisissa yhteyksissä: yhteisöllisinä prosesseina, esityksiksi ja käyttänyt tarinaa kohtaamisen ja tutustumisen välineenä. Olen työskennellyt rakentaen yhteisöllisyyttä ja käyttänyt tarinankerrontaa monikulttuurisessa työssä. Kerronnan kautta olen jakanut osallistujien kanssa muistoja, paikallishistoriaa, elämäntarinoita, kulttuurisia myyttisiä kertomuksia, tarinoita kodista, perheestä, työstä. Johtoajatuksena niin esityksissä kuin työpajoissa on ollut vuoropuhelu ihmisen tasolla, irti ennakkoluuloista ja asenteista. Tavoitteena on myös ollut tasa-arvoinen mahdollisuus erilaisille ihmisille kertoa itsestään, elämästään, muistoistaan ja unelmistaan, tulla kuulluksi ja näkyväksi. Kotoutustyön metodina vuorovaikutteinen tarinankerronta on minusta ylivertainen.

Esittelen seuraavaksi kokemuksiani tarinankerronnasta monikulttuurisissa yhteyksissä siltä osin, kuin uskon sen toimivan rekrytoinnin välineenä. Pohdin myös ehdotusta metodien tuomisesta työnhakutilanteeseen.

KUUDEN TIEN RISTEYS JA JAETUT TARINAT

Teimme monitaiteellisen ja monikulttuurisen ryhmän kanssa Turun kaupunginteatteriin esityksen *Kuuden tien risteys* syksyllä 2012. Ryhmän jäsenet rekrytoitiin julkisen haun kautta, ja saatoimme asettaa heidät esiintymistilanteeseen raadin eteen arvioitavaksi. Vastaavia hakutilanteita voisivat olla esimerkiksi sellaiset, joissa etsitään henkilöitä esiintymistaitoa vaativiin tehtäviin – esimerkiksi kirjastossa satuja lukevia henkilöitä tai ohjaustehtäviin palkattavia henkilöitä.

Valintatilanteen jaoimme kolmeen osioon, ja koska hakijoita oli paljon, jaoimme heidät neljän hengen ryhmiin. Ensimmäinen osio oli ryhmätilanne, jossa teetimme lämmittelyharjoituksia ja jossa osallistujat rakensivat yhteisen tarinan. Materiaalina ryhmätyössä olivat erilaiset aikakausilehdistä leikatut kuvat. Vaihtoehtoisesti voi käyttää myös esineitä, kuvakortteja, valokuvia tai tarinanoppia.

Tarinoista syntyy tällä menetelmällä absurdeja ja hauskoja. Ne mittaavat kertojien kykyä käyttää luovuuttaan ja vapaata assosiointia. Emme jakaneet kertomisvuoroa, vaan jokainen sai jatkaa tarinaa ottamalla vuoron itselleen. Se, että hakijat kertoivat vapaasti ilman vuoroja, paljasti myös, kuinka innokkaita he ovat ottamaan itselleen tilaa, ja toisaalta, kuinka he antoivat toisille ryhmäläisille tilaa. Tarkkailimme siis heidän ryhmätyökykyään. Toinen vaihtoehto olisi ollut antaa vuoron kiertää järjestyksessä.

Olimme antaneet hakijoille tehtäväksi valmistautua esittämään noin 3–5 minuutin mittaisen tarinan. Hakijoilla oli vapaus valita tarina omasta tai jonkun toisen elämästä, mytologinen tarina, suullista tai kirjoitettua tarinankerrontaa. Koska teimme monitaiteellista esitystä, heillä oli myös lupa lisätä kerrontaan tanssia, musiikkia ja kuvia. Hakijat saivat siis esitellä kerronnan ohessa muuta osaamistaan. Tarinat kerrottiin muiden ryhmäläisten läsnä ollessa, joten esitystilanteesta syntyi pieni tarinapiiri. Kolmannessa osiossa teimme yksilöhaastattelut.

Kokosimme monikulttuurisen työryhmän, jossa oli taiteilijoita etniseltä taustaltaan neljältä eri mantereelta: suomalais-burkinafasolainen tanssija, suomalais-turkkilainen kuvataiteilija, suomalais-meksikolainen näyttelijä ja videotäiteilijä, suomenruotsalainen näyttelijä, suomalainen tarinankertoja ja minä ohjaajana. Lähdimme rakentamaan esitystä omien henkilötarinoidemme ja muistojemme pohjalta lisäten niihin myyttisiä elementtejä. Käytimme eri tekniikoita draamasta, sanataiteesta, kuvataiteesta ja tanssista.

Aloittaessamme olimme toisillemme vieraita, ja tarinnankeronta toimi meille paitsi esityksen käsikirjoituksen metodina myös tutustumisen ja vuoropuhelun välineenä. Jokainen kirjoitti omat tarinansa esitykseen. Korjasimme säästeliäästi tekstejä: emme puuttuneet oikeakielisyyteen, vaan annoimme tarinoissa kuulua kertojien oman suomen kielen, heidän äänensä. Henkilötarinoihin liitettiin myyttisiä tarinoita ja jonkun verran fiktiota.

Tarinoiden kautta pääsimme käsiksi myös teemoihin, joita ei helposti tule käsitelleeksi muissa tilanteissa, kuten esimerkiksi jumala, pelko ja rakkaus. Käsittelimme myös pienempiä aiheita lapsuudestamme, perheestämme ja työstämme. Tärkeäksi meille nousi se, että yritämme löytää sellaisen keskustelun tason, jossa tarinoiden kautta pääsemme kohtaamaan ihmisiä ilman kulttuurista tai etnistä leimaa.

Tehdessämme Kuuden tien risteys -esitystä käsittelimme paljon suomalaisia ja muun maalaisia käyttäytymistapoja ja niiden eroja: tapoja reagoida erilaisissa tilanteissa tai olla reagoimatta. Kiteytimme suomalaisuuden seuraavan lauseeseen: "Suomalainen on sellainen, että se menee vaatteet päällä hissiin, ei uskalla katsoa muita matkustajia ja on hiljaa. Sama suomalainen riisuu vaatteensa ja menee saunaan ja puhuu ventovieraalle henkilökohtaisia asioita."

Rakensimme *Kuuden tien risteys* -esityksen oheen yleisötyöpajan, jonka tavoitteena oli kohtaaminen monikulttuurisessa piirissä, ja toimme siinä yleiseen käyttöön kokemuksemme harjoitusprosessista. Annoimme työpajalle nimeksi *Jaetut tarinat*. Tavoitteena oli saada osallistujia yleisöstä – sekä kanta-väestöä että maahanmuuttajia – ja saada heidät kohtaamaan ja tutustumaan toisiinsa samanlaisella inhimillisellä tasolla, jota esityksessä etsimme.

Valitsimme harjoituksissa käyttämistämme metodeista ne, joiden uskoimme toimivan kokemattomille kertojille ja sellaisille, joilla on mahdollisesti heikot suomen kielen taidot. Pohdimme myös, kuinka paljon toisilleen vieraat ihmiset pystyvät avautumaan ja kertomaan itsessään. Ideana oli rakentaa tila, joka on riittävän turvallinen kertoa itsestään ja jossa kaikilla olisi yhtä-

Luonnoksia Heta Okkosen animaatiosta.

Heta

lailla tilaa tulla kuulluksi. Mahdollisuuksien mukaan me vetäjät olimme osallistujien kanssa jakamassa omia tarinoitamme. *Jaetut tarinat* -työpajojen metodeilla löysimme oikotien ohi kulttuuristen ennakkoluulojen, jäykästä ja virallisesta kohtaamisesta kohti henkilökohtaisempaa ja syvempää tutustumista.

Jaetut tarinat -työpajan formaatti on seuraava: Ensimmäisen osion aloitamme piirissä esittelyllä ja lämmittelyllä. Jaetuissa tarinoissa käytämme yleensä puuvillalankaa tai matonkuteita. Heittelemme kerää toisillemme siten, että heittäessämme kerän toiselle pidämme edelleen kiinni langasta toisella kädellä. Teemme kahdesta kolmeen kierrosta, joiden aikana osallistujien keskelle syntyy kaunis monisakarainen verkko, jota kutsumme tarinaverkoksi. Tämä auttaa osallistujia rentoutumaan; huomio itsestä siirtyy lankaan ja verkkoon. Verkko yhdistää meitä myös henkisesti. Draamasta ja opetuksen metodeista löytyy loputon määrä vastaavia tapoja esittäytyä. Tärkeää on, että tilanteesta riisutaan virallisuus ja jäykkyys. Työnhakutilanteessa hakijoilla voi olla myös nimilaput, joten esittelyssä voidaan keskittyä nimen sijaan muihin asioihin: mistä pidän, minkälaisessa paikassa asun, millainen on perheeni ja missä minä olen hyvä.

Toisessa osiossa piirin keskelle tuodaan esineitä, valokuvia, postikortteja tai lehtikuvia. Kukin saa valita yhden. Piiri jaetaan pienryhmiksi, joissa osallistujat kertovat toisilleen pienen muiston tai tarinan, jonka esine heissä synnyttää. Pikku tarinat puretaan isossa piirissä, esimerkiksi kysymyksellä: mikä sinulle jäi toisten tarinoista mieleen? Tämä paljastaa sen, kuinka hyvin he ovat kuunnelleet toisiaan. On tietysti otettava huomioon kielen ymmärtämisen ongelmat. Harjoitusta voi jatkaa myös siten, että kerrotaan tarinoita, joita toisten esineet tuovat mieleen, tai kerrotaan yhteinen vuorotarina. Se alkaa "olipa kerran" tai "eräänä päivänä", ja jokainen vuorollaan lisää tarinaan muutaman sanan tai lauseen.

Kolmannessa osiossa osallistujat saavat paperit ja värikyniä. Ohjaaja opastaa heitä piirtämään itselleen rakkaan paikan kartan, matkakartan tai unelmapaikan kartan. Tähän piirustukseen, joka voi olla hyvin yksinkertainen ja luonnoksenomainen, osallistujat kirjoittavat tai symbolien avulla merkitsevät muistoja, pieniä tarinoita tai unelmiaan. Tehtävä helpottuu huomattavasti, jos ohjaaja aloittaa oman karttansa piirtämisen ja toimii näin esimerkkinä. Osallistujat saavat 10–20 minuuttia aikaa, jonka jälkeen he pienryhmissä jakavat tarinat toisilleen. Tämän jälkeen kokoonnutaan taas yhteiseen piiriin jakamaan sitä, mitä on toisilta kuultu.

Näiden perusharjoitteiden lisäksi teimme liikettä ja tanssia tarinoista, rakensimme yhteistä kaupungin karttaa ja loimme sinne kohtaloita, muovailimme

hahmoja mehiläisvahasta ja annoimme niille hengen omien muistojemme avulla. HavaitSIMME, että kun käsillä on tehtävää tai olemme liikkeessä, ajatukset ja sanat tulevat kuin itsestään.

Jaetut tarinat -työpajojen maahanmuuttajaosallistujat kiittelivät, että heistä oli oltu kiinnostuneita uudella tavalla. Eräs nainen oli ollut Suomessa jo lähes kahdeksan vuotta, eikä kukaan ollut ollut aikaisemmin hänestä samalla lailla kiinnostunut. Tutustuminen tarinoiden kautta koettiin yllättävän helppoksi. Huonollakin kielitaidolla osallistuvat pystyivät kuvien, eleiden ja liikkeen avulla kertomaan enemmän kuin olisivat uskoneet, visuaaliset menetelmät rohkaisivat heitä kommunikoimaan. Joku oli yllätynyt, että suomalaiset nauraivat niin paljon. Osallistujista jotkut vaihtoivat yhteystietoja ja suunnittelivat tapaavansa myöhemmin.

Työpajaryhmät olivat sekaryhmiä, ja se aiheutti toisinaan ongelmia. Erityisesti nuorille musliminaisille oli toisinaan vaikeaa olla tilanteessa miesten kanssa, vanhemmille naisille se oli selvästi helpompaa. Vanhempi syyrialaismies tuli ryhmään, ilmoitti olevansa tarinankertoja ja oletti meidän olevan hänen yleisönsä. Hänen kesti melkein koko työpajan ajan ymmärtää, että olimme tasa-arvoisessa piirissä. Lopussa hän kuitenkin innostuneena jakoi tarinoita venäläisnaisen kanssa ja lähti työpajasta silmin nähden tyytyväisenä. Joillekin piirtäminen ja kartan ymmärtäminen oli vaikeaa, erityisesti somaleilla oli tässä vaikeuksia. Olimmekin kartan työstämisessä heidän apunaan ja korvasimme kuvat symboleilla.

Myöhemmin työstimme työpajoja eteenpäin neljän työryhmässä ja mukaan liittyi taiteilijapareja Salosta, Kotkasta, Kouvolasta ja Joensuusta. Ohjaisimme työpajoina, joista toinen oli kantasuomalainen ja toinen maahanmuuttajataustainen ohjaaja. Pidimme arvokkaana sitä, että toinen ohjaajista oli maahanmuuttaja, sillä se toi ohjaustilanteeseen uskottavuutta ja luottamusta.

VIERAANA MAAHANMUUTTAJANAISTEN YHDISTYKSESSÄ

Jatkoin turkinsuomalaisen Sibel Kantolan kanssa naisryhmien vetämistä Turussa 2013–2014. Ohjaisimme yhden kevään ajan Daisy Ladies -yhdistyksessä ryhmää, joka tapasi useamman kerran. Tapaamiskertojen myötä kommunikatio syveni ja helpottui, ryhmän jäsenet tutustuivat ja ystävystyivät. Ryhmässä oli myös suomen kielen opettajia, joiden mielestä menetelmät soveltuvat erinomaisesti kielenopetuksen välineiksi. Maahanmuuttajanaisten rohkeus kasvoi

tapaamisten myötä, ja mahdollisuus kertoa itsestä ja kuulla toisten tarinoita oli heille tärkeää. Myös suomalaisuus aukeni heille kantasuomalaisten kertojien kautta uudella tavalla.

Daisy Ladies -yhdistyksen eläkeläisryhmän kanssa teimme tarinankerrontaa, ja tavoitteenamme oli saada tarinoita internetsivustolle. Mukana oli naisten kanssa aluksi kaksi miestä. He olisivat halunneet puhua maailmanpolitiikasta, mutta eivät saaneet siihen vastakaikua naisilta. He vetäytyivät aika pian keskenään pelaamaan tammea. Naisten kanssa teimme erilaisia lämmitysharjoituksia, muun muassa opettelimme heidän kansantanssejaan. Naisten kielitaito oli heikko. Joillain heillä oli myös ilmeisen traumaattisia kokemuksia. Huomasimme, että heidän oli aluksi vaikea kertoa muistoistaan pieniä fragmentteja enempiä. Pohdimme tarinan kaaren ja ilmaisun ongelmaa, ja tutkimme erilaisia uusia metodeja. Löysimme japanilaisen metodin, jossa symboli- ja kuvakielellä opetetaan autistisia lapsia. Lähdimme kehittämään tätä ajatusta, ja päädyimme eräänlaiseen kuvakäsikirjoitukseen tai sarjakuvaan, jonka ohjaaja teki yhdessä kertojan kanssa. Kuvakäsikirjoitus auttoi heitä myös muistamaan ja täydentämään tarinaa. Teimme heidän tarinoistaan sivuston www.soitamummolle.net.

TYÖPAJAOHJAAJAN MUISTILISTA

Teimme itsellemme muistilistan työpajaohjaajan käytösohjeiksi:

Pohdi, miten pukeudut – värit ovat tärkeitä.

Ole avoin ja kohtelias. Hymyile ja katso silmiin.

Tervehdi osallistujia: jokaista henkilökohtaisesti joko kätellen tai kumartaen, ja toivota heidät tervetulleeksi työpajaan.

Selvitä osallistujien kielitaito. Muista puhua hitaasti ja selvästi artikuloiden. Käytä yksinkertaista kieltä. Muista toistaa ohjeita ja varmista, että kaikki ovat ymmärtäneet.

Käytä irtosanoja lauseiden ohella, muista vartalolon ja eleiden kieli. Tämä voi olla aasialaisille outoa, mutta jos he ovat olleet poissa kotimaastaan jonkin aikaa, he ovat oppineet.

Anna ihmisille aikaa kertoa ja etsiä oikeita sanoja. Älä korjaa kielioppivirheitä.

Kerro mitä työpajassa on tulossa. Pyydä ihmisiä avautumaan ja lupaa, että kaikki kerrottu on luottamuksellista. Lupaa myös, että ketään ei pakoteta. Alleviivaa tarinapiirin tasa-arvoisuutta.

Kunnioita ihmisten reviiriä, sen kokemus on jokaiselle oma ja osittain kulttuurisidonnainen. On tärkeää olla henkilökohtainen, mutta ole herkkä sen suhteen, kuinka lähelle menet.

Muista, että jokainen meistä on yksilö. Maahanmuuttajat ovat siis kaikki erilaisia: somalialainen ja kiinalainen ovat toisilleen varmasti vieraampia kuin ruotsalainen ja venäläinen.

Hyväksy kaaos. Sääntöjen toteuttaminen voi olla vaikeaa, sillä ne eivät aina konkretisoidu. Muista antaa yksi ohje kerrallaan, mutten kaikki tapahtuu yhtä aikaa.

Aikakäsitys on Afrikassa ja Aasiassa toinen kuin meillä. Kellolla ja aikataululla ei ole samanlaista merkitystä, vaan toiminta on tärkeämpää kuin milloin. Maahanmuuttajien on opittava noudattamaan kelloa, mutta jos he eivät sitä aluksi kunnioita, ei heitä ole syytä tuomita.

Jotkut henkilöt vievät tilaa, ole valmis sellaisiin henkilöihin. Heidän omassa kulttuurissaan ehkä tärkeää näyttää vahvalta, he toteuttavat tätä oppia. Sekä miehillä että naisilla on tätä taipumusta.

Politiikan ja uskonnon suhteen on hyvä olla varovainen, niissä voidaan helposti ajautua konfliktiin. Ole neutraali ja ohjaa keskustelua eteenpäin. Mitkään aiheet eivät kuitenkaan voi olla kiellettyjä.

Et ehkä voi välttyä kulttuuristen symbolien väärinkäsityksiltä. Joku asia, joka on Suomessa hyvä ja yksinkertainen, voi olla toisessa kulttuurissa loukkaava. Alun esittelyssä voi etukäteen voi pahoitella, jos tällaista sattuu.

Kyllä voi olla ei – se ei aina tarkoita ”hän ymmärsi” tai ”hän haluaa”. Osallistuja voi nyökytellä vaikka ei edes ymmärtänyt.

Tarinankerronta-työpaja ei ole terapiaa. Tunteita pitää ja saa ilmaista, mutta jos purkauksia tulee, anna niiden tulla ja lähde ohjaamaan työpajaa eteenpäin.

Työpajametodi on turvarengas, jolla selviää valtaongelmista, tunteenpurkauksista ja konfliktitilanteista. Muista tasa-arvo tilassa ja ajassa kaikille osallistujille. Kaikki ovat kertojia ja kuulijoita.

Ole itsekin avoin ja nauti.

KOHTI TYÖHAASTATELUA

Tarinankerronta pienryhmissä tai suuremmassa piirissä voisi mielestäni toimia osana työhaastattelutilannetta. Sen avulla voi nähdä ihmisistä jotain sellaista, jota perinteinen haastattelutilanne ei paljasta tai jolle ei ole tilaa. Se voi kuitenkin muuttua haastavaksi, jos vuorovaikutus ei ole kaksisuuntaista ja tasavertaista. Työnhakutilanteessa on valitsijoita ja valittavia, ja toiset joutuvat arvioinnin kohteeksi. Tarinankerronnan metodien soveltaminen rekrytointiin vaatii perinteisen hakutilanteen hierarkian ainakin osittaista purkamista. Olisi kohtuutonta pyytää hakijoita avautumaan henkilökohtaisista muistoistaan ja elämästään vieraalla kielellä, jos he samalla kokevat olevansa tarkkailun ja arvioinnin kohteena. En usko sen toimivan, ja luulen, että kokemus olisi hakijoille haastava, jopa traumaattinen.

Valintaraadissa on hyvä olla joku, jolla on kokemusta työpajatyöskentelystä tai taiteen soveltavien menetelmien käytöstä. Hän voi olla esimerkiksi teatterilmaisun ohjaajan tai soveltuvan työnohjaajan koulutuksen saanut henkilö.

Työnhakutilanteissa, joissa haetaan työntekijöitä tehtäviin, joissa tarvitaan esiintymistaitoja, ja hakijoiden kielitaito on kohtuullinen, tilanne voikin olla hierarkkinen. Jos taas etsitään henkilöitä muun tyyppiseen työhön, on tilannetta rakennettava tasa-arvoisemmaksi kohti kaksisuuntaista vuorovaikutusta. Tarinankerronta, joka perustuu niin henkilökohtaisiin muistoihin kuin myyttisiin kertomuksiin, avaa aina myös kertojastaan jotain henkilökohtaista ja ainutkertaista.

Tarinoiden jakaminen henkilökohtaisista muistoista ja unelmista auttaa ihmisiä kohtaamisessa ja tutustumisessa. Pahimmat ennakkoluulot ja pelot karisevat, kun huomaamme yhteiset, inhimilliset kokemuksemme. Syntyy monisuuntaista kotoutumista, riippuen siitä, kuinka paljon ryhmäläisillä on eri etnisiä taustoja. Suurin osa meistä on elänyt perheessä, muistaa lapsuudenkotinsa, vanhempansa ja leikkinsä. Kasvamisen, rakastuminen, lasten saanti, työnteko kaikki kääntyvät tarinoiksi. Tärkeä nousee pintaan. Niille, joille muistot ovat liian kipeitä, on varattu oikeus unelmiin ja fantasiaan.

Tarinankerronnan piiri on ikivanha ja universaali. Kaikissa kulttuureissa, kaikkina aikoina on istuttu piirissä tulen ympärillä ja kerrottu tarinoita. Yksinkertaisuudessaan metodin osat ovat: nuotion kasaaminen; alkulämmitys ja esittelyt; tulen teko; pienryhmissä tarinointi, hiilloksella lämmittely; loppurinki.

Fanny Viitaharju näyttelee työnantajaa, joka etsii työhön valokuvaajaa animaatiossa *Taitos*.

ANIMAATION AVULLA TARINAT ESIIN

OUTI HYYTINEN & EIJA SAARINEN

Kuvat ja kuvien käyttö ovat yhä enenevässä määrin tätä päivää. Näemme myös liikkuvia kuvia ympärillämme enemmän kuin koskaan ennen. Kuvan ja liikkuvan kuvan voima on valtava. Animaatio ei ole sidottu kieleen, vaan sen oma tapa kertoa tarinoita ylittää kielirajat. Animaation abstrakti luonne antaa paljon tilaa mielikuvitukselle, ja animaation ohjaaja voi liikuttaa ja käsitellä "näyttelijöitään" vapaasti yli normaalin rajojen. Yoko-animaatiossa käsitellään sanallisen viestinnän vaikeutta ja mahdollisuutta löytää yhteinen kieli.

Animaatio tarkoittaa elävöittämistä. Eloton esine tai kuva herätetään henkiin yksittäiskuvaustekniikalla. Yksittäiskuvaustekniikka tarkoittaa sitä, että esinettä tai hahmoa kuvataan ja sitä liikutetaan hiukan jokaisen valokuvan ottamisen välillä. Animaatio on hidasta ja kärsivällisyyttä vaativaa tekemistä, koska jokainen yksittäinen liike kuvataan erikseen. Yhteen saatettuna kuvista syntyy elävää, liikkuvaa kuvaa.

Omia tarinoita voi kertoa esimerkiksi animaation keinoin. Omat tarinat ja kokemukset voivat olla vaikeita, ja niistä ei aina pysty puhumaan avoimesti. Silloin voi olla hyvä etäännyttää tarina pois omasta itsestä ja luoda kuvitteellinen hahmo ja kertoa tarina kuvitteellisen hahmon kokemana, kuten esimerkiksi *Espresso Doppio* -animaatiossa. Silloin voi olla hyvä etäännyttää tarina pois omasta itsestä ja luoda kuvitteellinen hahmo ja kertoa tarina kuvitteellisen hahmon kokemana. Tarinan voi kertoa myös metaforien ja symbolien avulla. Tarinaan voidaan lisätä elementtejä, jotka kertovat enemmän kuin sanat. Animaatiot voivat olla apuna kertomassa siitä, mistä ei voi puhua. Tästä esimerkkinä ovat Maria Björklundin ja Kaisa Penttilän Somaliassa ohjaamien työpajojen animaatiot. Työpajat toteutettiin Shiffa ry:n toimesta. Shiffa ry. on somalimaisten vuonna 2005 perustama kansalaisjärjestö, jonka toiminnan tarkoitus on edistää maahanmuuttajanaisten asemaa Suomessa ja naisten asemaa Somaliassa ja Somalimaassa.

Animaatiota voidaan tehdä monenlaisilla tekniikoilla. Tunnetuimpia ovat piirrosanimaatio ja nykyään erityisesti tietokoneella tuotettu kolmiulotteinen animaatio. On olemassa myös yksinkertaisempia keinoja toteuttaa tarina animaation keinoin. Tällaisia tekniikoita ovat vaikkapa esine- ja pala-animaatio sekä piksillaatiotekniikka. Nämä tekniikat edustavat stop motion -animaatiota eli pysäytyskuvatekniikkaa.

Pala-animaatiossa hahmot koostuvat paperista leikatuista paloista, joita liikuttellaan kuva (frame) kerrallaan erillisen taustan päällä. Jokainen liike valokuvataan erikseen. Pala-animaatiota tehdään nykyään myös tietokonepohjaisesti, eli palat ovat digitaalisia ja niitä liikutellaan digitaalisesti. Perinteinen pala-animaatio soveltuu hyvin työpajatyöskentelyyn yksinkertaisuutensa vuoksi, ja sitä käytetäänkin usein esimerkiksi lasten animaatiotyöpajoissa.

Lattialle asetellaan paperista leikattua kaupunkinäkömää animaatiossa *Ensilumi*.

Esine-animaatiossa käytetään samankaltaista tekniikkaa kuin pala-animaatiossa, mutta siinä liikutellaan kolmiulotteisia esineitä kameran edessä. Esineanimaatioissa voi käyttää objekteja, jotka ovat tekijälle merkityksellisiä tai jotka jollain tapaa ilmaisevat tarinan sisältöä. Perinteinen nukkeanimaatio on myös esineanimaatiota, jossa esineinä toimivat nuket.

Piksillaatio on myös stop motion -tekniikkaa kuten nukke- ja esineanimaatiokin, mutta siinä nukkien tai esineiden tilalla ovat oikeat ihmiset. Elävät ihmiset muuttuvat ikään kuin nukeiksi.

PIIRROSANIMAATIOT KOHTAAMISIA-HANKKEESSA

Kohtaamisia-hankkeen piirrosanimaatiotyöpajassa käytettiin pohjana maahanmuuttajien tarinoita. Opiskelijat osallistuivat yhdessä maahanmuuttajien kanssa *Jaettu tarina* -työpajoihin, joita vetivät kuvataiteilija Sibel Kantola, ohjaaja Annamari Karjalainen, tanssija Sibiri Konate ja tarinankertoja Markus Luukkonen. Annamari Karjalainen kirjoittaa tässä julkaisussa tarinan kerrontaan liittyvistä kokemuksistaan sekä harjoitteista, jollaisia *Kohtaamisia*-hankkeessakin tehtiin. Kohtaamiset maahanmuuttajien kanssa tapahtuivat Yhdessä-yhdistyksen tiloissa Varissuolla. Opiskelijat saivat aiheita, ideoita ja ajatuksia tuleviin piirrosanimaatioihinsa.

Opiskelijoiden animaatiot käsittelevät mm. omaa reviiriä, muukalaisen kohtaamisen vaikeutta, kielitaidottomuuden tuomia ongelmia, perheestään erilleen joutumista sekä ihmisten samankaltaisuutta kulttuurista tai taustasta riippumatta. Näitä animaatioita voi käyttää erilaisissa tilanteissa keskustelun avaajina. Hankkeessa toteutetuista animaatioista ja dokumenteista on koostettu erillinen DVD, jota maahanmuuttajien parissa työskentelevät voivat vapaasti käyttää. Joitakin animaatioita on linkitetty tämän julkaisun yhteyteen.

PIKSILLAATIO-TYÖPAJA KOHTAAMISIA-HANKKEESSA

Kohtaamisia-hankkeessa piksillaatiotyöpajat toteutettiin elokuva- ja animaatio-opiskelijoiden sekä maahanmuuttaja-

Osa animaatiosta *Fighting For Work* kuvattiin vihreää mattoa vasten, mikä teki mahdolliseksi efektien avainnuksen, eli toisen kuvan asettamisen vihreän maton tilalle. Kuvassa työnhakijaa näyttelevä Jamal Aden (seisomassa) ja Johannes Repo innostavat työnantajan rooliaan harjoittelevaa Hersh Hameed Alia.

työharjoittelijoiden yhteistyönä. Työpajan ohjaajana toimi animaatio-ohjaaja Leena Jääskeläinen. Opiskelijat eivät olleet aikaisemmin tehneet piksillaatioita.

Live-kuvaa ja piksillaatioanimaatiota yhdistävät pienet elokuvat käsittelevät työnhakutilanteita. Opiskelijat ideoivat yhdessä työnhakutilanteiden pohjalta käsikirjoituksia, joissa hyödynnettiin animaation ilmaisukeinojakeinoja. Käsikirjoitukset hioutuivat työharjoittelijoiden tullessa mukaan.

Yksinkertaisimmillaan piksillaatioanimaation työvaiheet ovat seuraavat:

1. ideointi ja käsikirjoitus
2. toteutuksen suunnittelu (tarvittava rekvisiitta, asut, kuvauspaikat, näyttelijät ja aikataulutus)
3. testaus ja harjoittelu
4. animointi ja kuvaus
5. kuvien koostaminen ja leikkaus yhtenäiseksi tarinaksi
6. äänityöt ja kuvien viimeistelyvaihe.

Maahanmuuttajanuoret osallistuivat työharjoittelussaan toteutuksen suunnitteluun, testaukseen ja harjoitteluun sekä animointiin ja kuvauksiin. Valmiista animaatioista järjestettiin esitys, jossa animaatioista keskusteltiin. Animaatiot olivat esimerkiksi sellaisia kuin *Fighting for Work*.

Animaatio antaa mahdollisuuden kokea lapsen omaisesti uudestaan muiston siitä ihmeestä, kun oma piirros tai esine yhtäkkiä lähteekin liikkumaan. Omia kokemuksia voi käsitellä leikin kautta ja samalla oppia hyvin kurinalaista ja kärsivällisyyttä vaativaa työskentelytapaa. Työryhmät ottivat nopeasti haltuunsa animaation tarjoamat mahdollisuudet leikkiä ja irrotella kuvattavissa kohtauksissa.

Nykyään on mahdollista käyttää kameran sijasta eri mobiililaitteita kuvaukseen. iPadille on tarjolla montakin kätevää animaatio-ohjelmaa¹. Tavallisen kameran käyttö edellyttää jotakin tietokoneohjelmaa, esimerkiksi Premiere-
editointiohjelmaa, jossa kuvat voidaan yhdistää liikkuvaksi kuvaksi ja jossa niitä voidaan leikata ja käsitellä eri tavoin.

1) ks. <http://www.educatorstechnology.com/2013/03/8-great-ipad-apps-for-creating-stop.html>
ja <https://itunes.apple.com/us/app/stop-motion-studio/id441651297?mt=8>

KOKEMUKSIA JA OIVALLUKSIA PIKSILLAATIOIDEN TEKOPROSESSISTA

Toimiessaan aktiivisena jäsenenä työpajoissa maahanmuuttajanuori oppii ja oivaltaa suomalaisesta kulttuurista sellaisia asioita, joita on vaikea oivaltaa oppaita lukemalla. Nämä taidot auttavat työn hakemisessa sekä sopeutumisessa suomalaiseen työelämään ja yhteiskuntaan. Animaatiotyöpaja oli oivallinen esimerkki tällaisesta toiminnasta, jossa voi oppia käytännön tasolla suomalaisessa yhteiskunnassa toimimista.

Kulttuuritoimintoja järjestävät erilaiset kansalaisjärjestöt sekä kunnalliset toimijat. Myös erilaisten hankerahoitusten turvin järjestetään erilaisia kulttuuritoimintoja. Samoin monet animaationtekijät vetävät työpajoja erilaisille ryhmille. Maahanmuuttajanuorten kanssa työskentelevien pitäisikin itse olla aktiivisia ottamaan selvää, missä ja milloin erilaisia taidetyöpajoja järjestetään, jotta voisi ohjata maahanmuuttajanuoria osallistumaan niihin.

Alkuperäisenä ideana oli käyttää piksillaatioanimaatiota hauskana ja pirteänä lisänä asiapitoisiin, työhaastattelutilanteita esitteleviin elokuviin. Ajatus oli, että teemme ohjeistusvideoita, miten maassamme tulee toimia työhakutilanteissa. Suunnittelimme, että kuvattaisiin opasvideoita siitä, miten tilanteissa ei kannata toimia ja miten olisi suositeltavaa toimia. Animaatiolla oli tarkoitus tehdä maahanmuuttajan tulot ja poistumiset työhaastattelutilanteisiin ja näin keventää opetusvideoiden sävyä. Annoimme opiskelijoille kirjallista materiaalia käsikirjoitusten pohjaksi. Opiskelijat saivat materiaalista alkusysäyksen ja etenivät käsittelemään aihepiiriään luovasti.

Työnhakijaa näyttelevä Jamal Aden valmiiksi efektoidussa otoksessa animaatiossa *Fighting For Work*.

Animaation *Fighting For Work* työryhmän jäsenet yhteiskuvassa vihreän maton päällä. Avainkuvana on vuoristomaisema. Vasemmalta: Hersh Hameed Ali, Pia Vainio, Johannes Repo, Jamal Aden ja Jan Rucidlo.

Alkoi prosessi, joka johti toisenlaisiin tuloksiin kuin olimme ajatelleet. Jouduimme hylkäämään alkuperäisen ideamme kokonaan. Työryhmät päätyivät hyödyntämään luovasti kuvan ja kerronnan mahdollisuuksia. Opiskelijoiden ja maahanmuuttajanuorten yhteistyöllä syntyi kokonaisia itsenäisiä karikatyyrisiä tarinoita eikä ainoastaan kevennyksenomaisia pätkiä tärkeäksi kokemamme asian ympärille. Tämän mahdollisti sekä opiskelijoidemme kunnianhimo että maahanmuuttaja-työharjoittelijoiden rohkeus ja avoimuus uusille kokemuksille. Nuoret heittäytyivät yhdessä alueelle, joka oli kummallekin osapuolelle uusi ja arvoituksellinen. Tämä antoi oivallisen perustan yhteistyölle. Yhdessä tekeminen poisti ennakkoluuloja puolin ja toisin.

ASENTEET JA SAMASTUMINEN

Vaikka opiskelijanuoret kokivat meidät opettajat asenteellisiksi, myös osa nuorista osoitti toisenlaista "asenteellisuutta", eli liiallista hienotunteisuutta. Myös "liiallinen empatia" saattaa estää tasaveroisen vuorovaikutuksen. Yhdessä animaatiossa maahanmuuttajanuoren kasvoille rakentuu naamio, koska hänen itseluottamuksensa murtuu työhaastattelijan kärkevien sanojen ja hyökkäävän asenteen takia. Syntyi keskustelua siitä, voidaanko maahanmuuttajanäyttelijän kasvoille rakentaa naamio. Onko se loukkaavaa häntä kohtaan, ja kokeeko hän sen ahdistavana? Ymmärtääkö maahanmuuttaja, ettei häntä haluta saattaa huonoon valoon? Tilanteen ratkaisi keskustelu. Vaikka työharjoittelijanuorelle tämä kaikki oli uutta ja outoa, hän halusi lähteä kokeilemaan ilman ennakkoluuloja. Löytyi yhteinen kieli: huumori. Vaatii rohkeutta ottaa osaa animaatioteokseen, jossa suomalainen työnantaja näytetään epäedullisessa valossa. Tässä animaatiossa työnantaja ei muuta tapojansa vaan murentaa henkisesti seuraavankin haastateltavansa.

Tehdyissä viidessä videossa maahanmuuttajanuorten työnhakua käsitellään heidän näkökulmastaan. Työnantaja tai työvoimavirkamies näytetään vaatimuksineen byrokraattisen koneiston osana, kun taas maahanmuuttajatyönhakija näytetään innovatiivisena ja inhimillisenä. Toki byrokraattikin muuttuu, mutta muutos tapahtuu työnhakijan toiminnan seurauksena. Mitä jos asetelma olisikin ollut toisenlainen, eli maahanmuuttaja olisi ollut työnantajana haastattelemassa kantasuomalaista? Tästäkin vaihtoehdosta puhuttiin käsikirjoitusvaiheessa, mutta mikään syntyneistä käsikirjoituksista ja teoksista ei tarkastele asiaa tästä näkökulmasta. Ehkä tällainen asetelma olisi tuonut maahanmuuttajalle uudenlaista perspektiiviä työhakutilanteeseen.

Kantasuomalaisten on vaikea samaistua sellaisen maahanmuuttajan tilanteeseen, jossa hänen kotimaan ammattinsa on Suomessa hyödytön (esimerkiksi

vuohipaimen). Miten voisimme rohkaista tällaista maahanmuuttajaa uudelleen koulutukseen ja sitä kautta työnhakuun? Ehkä hän ei ole kotimaassaan koskaan joutunut hakemaan töitä, vaan työpaikka on periytynyt niin kuin Suomessa silloin, kun olimme agraariyhteiskunnassa. Tässä olisi aihe, jota kannattaisi käsitellä seuraavissa animaatioissa.

YHTEISTÄ ETSIMÄSSÄ

Suurin osa animaatioiden tekoon osallistuneista työharjoittelijoista piti tärkeimpänä tavoitteenaan oppia käyttämään suomen kieltä. Joidenkin suomen kielen taidot olivat niin puutteelliset, että asiat piti selittää moneen kertaan. Se hidasti työntekoa ja aiheutti turhautumista. Toisaalta se aiheutti monia hauskoja tilanteita. Puheen tuottaminen ja ymmärtäminen eivät ole kuitenkaan ainoa keino viestiä, vaan kehon kieli kertoo vielä enemmän.

Yhteinen päämäärä pakotti lukemaan myös kehon kieltä. Se opetti ymmärtämään ja tulkitsemaan erilaisten ihmisten tapoja kommunikoida. Koska pikisillaatioanimaatiossa ihmisiä liikutellaan vaihe vaiheelta, joutuivat opiskelijat viestimään myös kosketuksella. Joissakin kulttuureissa toisen ihmisen koskettaminen on luonnollisempaa kuin suomalaisille. Toisen ihmisen koskettaminen vapautti joissakin ryhmissä työharjoittelijanuorten ja opiskelijoiden välisen tutustumisen alkukankeuden, ja työn teko yhdessä löysi oman muotonsa. Välillä, aikataulun uhatessa viivästyä, vaihdettiin yhteiseen englannin kieleen.

Opiskelijat kokivat, että synnyttävä teos on tärkeämpi kuin työharjoittelijan tavoitteet suomen kielen oppimisessa. Eräs opiskelija totesi: "Vaikka koin ajatuksen 'maahanmuuttaja näyttää maahanmuuttajaa' tyhjentyvä, oman ryhmäni maahanmuuttajat suhtautuivat innolla näyttelijäntyöhönsä ja näyttivät ymmärtävän asian. Siellä kellarissa kalpeassa valaistuksessa ryhmämme koki jonkinlaisen nivoutumisen yhteen, kun kaikki pyörittivät samaa savipalloa pienen pöydän ympärillä." Saamamme palautteen perusteella työharjoittelijat kuitenkin itse kokivat suomen kielen taitonsa kohentuneen huomattavasti tämän periodin aikana.

Elokuvan tekeminen on kallista, ja siksi kuvausaikataulut laaditaan etukäteen minuutti minuutilta. Opiskelijat oppivat jo opiskeluaikanaan noudattamaan työelämässä noudatettavaa kurinalaista aikataulua. Henkilökohtaiset asiat eivät saa häiritä työtä, vaan ne hoidetaan työajan ulkopuolella. Työkeskeinen kulttuurimme määrittelee arvojamme. Työskennellessämme maahanmuuttajien kanssa törmäsimme kulttuureihin, joissa perheen hyvinvoinnista huolehti-

Markus Harjula säättää animaation *Tainnutin* maskiotosta animaatio-ohjelmassa.

minen on etusijalla. "Hyvän ihmisen" mittarina ei olekaan ihmisen koulutus ja ansiot työntekijänä vaan se, miten perheen jäsenistä pidetään huolta. Koska työharjoittelijat asettivat perheen asioiden hoitamisen etusijalle, kuvausvaiheen tiukan aikataulutuksen piti välillä joustaa ja piti tehdä suunnitelmista poikkeavia ratkaisuja. Suomalainen täsmällisyys ja ajanhallinta joutuivat kyseenalaiseksi. Sekä työharjoittelijat että opiskelijat joutuivat tarkastelemaan työkulttuuria ja käsityksiään itsestään työntekijänä erilaisesta perspektiivistä. Se opetti varmasti kumpaakin osapuolta.

VALMIUKSIA TYÖELÄMÄÄN

Sosiaaliset taidot ja kyky toimia ryhmän luovana jäsenenä ovat tärkeimpiä nykyajan työelämävaatimuksia. Osallistumalla animaation tekoon oppii näitä taitoja huomaamattaan. Animaation teko on hidasta, ja se vaatii tarkkuutta ja kärsivällisyyttä. Myös näitä taitoja oppii animaatiota tehdessä.

Saamassamme palautteessa eräs työharjoittelija kirjoitti: "Olen lisää luottamus ihmiset kanssa." Animaatioiden tekoon osallistuneiden joukosta löytyi esimerkiksi valokuvaajia ja näyttelijälupauksia. Yhteisen huumorin löytäminen vapautti. Opiskelijoiden ja työharjoittelijoiden välille rakentui luottamus. Se rohkaisee varmasti työharjoittelijoitamme jatkossakin osallistumaan ennakkoluulottomasti ja rohkeasti erilaisiin toimintoihin ja aktivoi hakemaan omaa paikkaa yhteiskunnassamme.

Anna Törrönen tekee maskia työnantajalle kasvottomaksi muuttuvaa työnhakijaa näyttelevälle Hersh Hameed Alille animaatiossa *Tainnutin*.

Ria Bäckström (pöydällä) katsoo otoksen rajausta monitorista, kun Anna Törrönen asettelee lumihöyhenkasoja paperikaupungin ylle. Kamera on asetettu kepin nokkaan. Animaatiossa *Ensilumi* käytettiin useita eri animaatiotekniikoita.

DOKUMENTTIELOKUVA, LUOVA TULKINTA TODELLISUUDESTA

OUTI HYYTINEN

Dokumenttielokuva on tekijänsä luova tulkinta todellisuudesta. Se ei ole fiktiivistä kerrontaa, vaikka se saattaakin käyttää fiktioelokuvan kerrontakeinoja. Dokumenttielokuvat voidaan jakaa erilaisiin alalajeihin, kuten esimerkiksi seuranta-dokumentteihin, tilannekuvauksiin, henkilökohtaiseen dokumenttielokuvaan, historialliseen dokumenttielokuvaan ja elokuvalliseen esseeseen.

Dokumenttielokuva sekoitetaan usein reportaaseihin tai tv-dokumentteihin. Niiden lähtökohta on tavallisesti journalistinen, eli kysymys on tiedonvälityksestä. Dokumenttielokuva on enemmänkin tunteenvälitystä. Dokumenttielokuva kertoo kokemuksesta ja elämyksestä, ja se pyrkii sitä kautta tuottamaan uutta tietoa ja ymmärtämystä. Dokumenttielokuvassa käytetään samoja elokuvallisia kerrontakeinoja kuin reportaasissa, eli liikkuvaa kuvaa erilaisine lainalaisuuksineen, grafiikkaa ja animaatiota sekä äänikerrontaa. Tähän julkaisuun liittyvään DVD-tallenteeseen on koottu Kohtaamisia-hankkeessa tehtyjä dokumenttielokuvia.

Nykyisessä kuvallisen tulvan yhteiskunnassamme monille kuville on syntynyt oma tulkintansa, jonka kaikki ymmärtävät. Jos näemme esimerkiksi lähikuvan jaloista kävelemässä, ymmärrämme, että kyseessä on ihminen kävelemässä. Kuvallinen ja äänellinen kieli on myös kulttuurisidonnaista. Jos näemme esimerkiksi hernekeiton kaltaista liikkuvaa massaa vellomassa rantakalliota vasten, se merkitsee suomalaiselle Itämeren saastumista ja sinileväkukintaa, mutta sisämaassa kasvaneelle burundilaiselle todennäköisesti jotain ihan muuta. Näin ollen dokumenttielokuvan tekijän on tunnettava kulttuurinsa ja ennen kaikkea kohdeyleisönsä, jotta hänen tarkoittamansa viesti menisi perille.

Dokumenttielokuvassa käytetään yleensä enemmän metaforia ja allegorioita kuin tv-reportaasissa. Esimerkiksi sosialistisessa Puolassa elokuvaohjaaja Krzysztof Kieslowski käytti allegorista ja satiirista kerrontaa osoittaessaan yhteiskunnan epäkohtia, koska ei voinut suoraan kritisoida vallitsevia oloja. Hän kuvasi tavallisen kansalaisen elämää, jossa mikään ei toimi (esimerkiksi hissi). Tämä oli vertauskuva yhteiskunnasta.

DOKUMENTTIELOKUVAN TEKEMISEN VAIHEET

On kysymyksessä sitten tv-reportaasi tai dokumenttielokuva, työvaiheet ovat samanlaiset. Työ alkaa idean ja aiheen löytämisellä, jonka jälkeen alkaa ennakkotutkimusvaihe.

Dokumenttielokuvalla on tyypillistä, että se alkaa jostakin tapahtumasta tai muutoksesta, jonka seurauksia lähdetään seuraamaan ja havainnoimaan. Aiheesta kerätään tietoa eri keinoin: arkistoista, internetistä, kirjoista, haastatteleamalla ja etsimällä henkilöitä sekä kuvauspaikkoja.

Tämän jälkeen alkaa käsikirjoitusvaihe. Jos kysymyksessä on dokumenttielokuva, jonka keskiössä on ihminen, voidaan käsikirjoittaa jotakin tapahtuvaksi jossakin paikassa, mutta henkilöiden spontaaneja keskusteluja ei voida käsikirjoittaa. Keskusteluille luodaan puitteet, jotka kirjataan käsikirjoitukseen.

Monesti dokumenttielokuvan kuvauksissa tapahtuu yllättäviä asioita, jolloin kuvausryhmä seuraa tapahtumia joustavasti tilanteen vaatimalla tavalla. Käsikirjoitukseen voidaan kirjoittaa, että henkilö menee kuntosalille ja harjoittelee tietynlaisissa laitteissa. Henkilö saattaa tavata kuntosalilla yllättäen entisen opettajansa. Jos keskustelu kuvataan, materiaali voi avata uudenlaisen teeman koko elokuvaan. Tämän takia dokumenttielokuvan leikkausvaiheessa

käsikirjoitusta ei yleensä noudateta, vaan käsikirjoitus ja dramaturgia rakennetaan jälkikäteen, varsinkin henkilödokumentteihin. Etukäteen tehty käsikirjoitus on tekijälleen tärkeä vaihe hahmottaa teoksen muotoa ja sisältöä. Se tehdään myös rahoituksen hakemista, tuotannollista työtä ja työryhmän sitouttamista varten.

Dokumenttielokuvan kuvausten ja leikkauksen jälkeen alkaa äänityövaihe, jossa kuvattaessa taltioitujen äänten dynamiikka tarkastetaan, siivotaan äänelliset epäpuhtaudet, rakennetaan erilaisia taustaääniä sekä sävelletään musiikki. Monesti äänellä voidaan tuoda uusi kerronnallinen taso, esimerkiksi lisäämällä taustaääniä. Elokuvan värit tasoitetaan kuva- ja äänileikkauksen sekä miksauksen jälkeen.

TEKIJÄN VASTUU DOKUMENTTIELOKUVASSA

Jouko Aaltonen kirjoittaa teoksessaan kirjassaan *Seikkailu todellisuuteen. Dokumenttielokuvan tekijän opas*, että tärkeintä dokumenttielokuvan ohjaajan työssä on kohtaaminen. Ohjaajan ja koko tekijäryhmän on oltava avoin, rehellinen ja reilu dokumenttielokuvassa esiintyviä kohtaan. Kohtaaminen on vuorovaikutusta. Vaikka dokumenttielokuva on ohjaajan tulkinta todellisuudesta, on tekijöiden kunnioitettava kuvattaviaan ja toimittava kuvattavien ehdoilla. Elokuvassa esiintyvien henkilöiden kanssa on tehtävä etukäteen kirjalliset sopimukset esiintymisestä, ja niitä on noudatettava.

Tekijöiden moraalinen vastuu kuvattavia kohtaan ylittää ennakkosuunnittelusta elokuvan levitykseen. Varsinkin elokuvan leikkausvaiheessa, jossa kuvien ja kohtausten järjestyksellä, leikkaukskohdalla ja äänillä voidaan rehellinen saada näyttämään epärehelliseltä tai syytön syylliseltä, on tekijöiden muistettava kunnioittaa elokuvansa henkilöitä ja pyrittävä totuudenmukaisuuteen. Joskus elokuvassa esiintyvät henkilöt eivät halua tuoda julki itsestään sellaista kuvaa, jollaisen kuvattu materiaali antaa ilmi. Tällaisissa tapauksissa on jopa menty oikeuteen. Loppujen lopuksi taiteessa ja elämässä ei koskaan päästä absoluuttiseen totuuteen, koska olemme aina sidoksissa valitsemamme näkökulmaan, kulttuuriimme ja ympäristöömme. Dokumenttielokuvan tehtävä on osoittaa eri puolia totuudesta ja siten laajentaa maailmankuvaamme.

Pia Vainio kuvaa ja Fanny Viitaharju haastattelee Reynier Gomezia bändin treenikämpällä dokumenttielokuvassa *Suunvuoro*.

DOKUMENTTIELOKUVAT KOHTAAMISIA-HANKKEESSA

Kohtaamisia-hankkeessa teimme dokumenttielokuvia maahanmuuttajanuorista. Tarkoituksena oli tutustua maahanmuuttajanuoriin Suomessa ja antaa heille mahdollisuus kertoa ajatuksiaan ja tilanteestaan. Pyrkimyksenä oli antaa maahanmuuttajanuorille oma ääni ja siten vahvistaa heidän identiteettiään.

Dokumenttiprojektin vetäjänä toimi elokuvaohjaaja ja taiteilija Kristiina Tuura. Dokumenttielokuvien toteuttajana olivat Turun ammattikorkeakoulun Taideakatemian toisen vuosikurssin elokuvaopiskelijat. Opiskelijoilla ei ollut aikaisempaa kokemusta dokumenttielokuvien teosta.

ENNAKKOSUUNNITTELUVAIHE: HYPY TUNTEMATTOMAAN

Opiskelijat olivat opiskelleet dokumenttielokuvan käsikirjoitusta ja ohjausta ennen hankkeen alkua. Hankkeen aikana toteutettiin ennakkosuunnittelu, kuvaukset ja jälkityöt.

Aloitimme projektin vieraillemalla Turun kristillisen opiston peruskouluun valmistavan kurssin suomen kielen oppitunneilla. Maahanmuuttajanuoret edustivat kymmeniä eri kansalaisuuksia ja olivat pohjakoulutustasoltaan eritasoisia. Jakaannuimme ryhmiin, ja aloitimme tutustumisen nuoriin keskustelemalla. Elokuvaopiskelijat olivat valmistelleet yksinkertaisia kysymyksiä suomen kielen opiskelijoille, kuten "mistä maasta olet kotoisin", "ketä kuuluu perheeseesi" ja "mitä harrastat". Tilanne oli jännittävä ja miltei epämukava kaikille osapuolille. Paitsi että kommunikaatiota rajoitti kieli, pyörivät monenlaiset ajatukset ja ennakkoluulot sekä elokuvaopiskelijoiden että suomen kielen

Ensikohtaaminen. Vasemmalta Jan Rucidlo, Tuuli Tuominen ja Ria Bäckström haastattelutilanteessa.

opiskelijanuorten mielissä. "Mitä minusta halutaan? Osaanko kertoa sanottavani, etten tule väärinymmärretyksi? Miten pystyn tutustumaan toiseen ihmiseen, jos en tunne edes itseäni ja välinettä, jota minun pitäisi käyttää saadakseni kerrotuksi maahanmuuttajan ajatuksia?" Vaikka tilanne oli hämmentävä, syntyi jo tällöin ensimmäinen kontakti yhteen dokumenttielokuvista.

Elokuvaopiskelijat vierailivat useampaan kertaan Turun kristillisellä opistolla suomen kielen opiskelijoita haastattelemassa. He kävivät myös Varissuolla Yhdessä-yhdistyksen toimintatilassa, seuraamassa toimintaa. Järjestimme myös Varissuolla maahanmuuttajille tarkoitetun työllistymisprojekti Triangelin tiloissa työtä hakeville maahanmuuttajanuorille tapaamisen, jonka tarkoituksena oli rohkaista heitä tulemaan haastateltavaksemme. Kelan tiloissa oli maahanmuuttajanuorten valokuva-videonäyttely, joka raotti esiin maahanmuuttajanuoren näkökulmaa. Kävimme katsomassa näyttelyn.

Elokuvaopiskelijoille annettiin tehtävä, jossa heidän oli lyöttäydyttävä kaupungilla keskusteluun näkemänsä maahanmuuttajanuoren kanssa. Tehtävä osoittautui vaikeaksi. Sama tehtävä oli annettu suomen kielen opiskelijoille Turun kristillisellä opistolla, ja myös nämä nuoret kokivat sen yhtäläillä hankalaksi. Omaehtoinen kohtaaminen ventovieraan kanssa vaatii rohkeutta.

Elokuvaopiskelijat jatkoivat ennakkotutkimusta omaehtoisesti. Opiskelijat kävivät keskustelemassa Pansion vastaanotokeskuksessa maahanmuuttajanuorten kanssa sekä vierailivat erilaisissa kerhoissa, maahanmuuttajien kulttuuritapaamisissa ja Turun suomenkielisen työväenopiston suomen kielen oppitunneilla. Aihetta tutkittiin myös kirjallisuuden yms. avulla. Ennakkosuunnitteluaika lisäsi kulttuurien tuntemusta puolin ja toisin, kunhan keskustelun avaus oli tehty.

"*Suunvuoro*"-dokumenttielokuvaa varten opiskelijat Fanny Viitaharju ja Johanna Viren pyysivät maahanmuuttajanuoria kirjoittamaan vastauksia laatiemiinsa kysymyksiin. Nuoria pyydettiin kirjoittamaan mm. suunnitelmistaan, mitä tehdä viiden vuoden kuluttua, onko nuorella työkokemusta Suomessa, hyvästä ja huonosta kokemuksesta Suomessa ja onko heillä suomalaisia kavereita. Näillä kysymyksillä elokuvaopiskelijat pyrkivät löytämään henkilöitä, joilla olisi halua kertoa kokemuksistaan Suomessa ja niiden myötä rohkaista muita maahanmuuttajia kotoutumiseen. Maahanmuuttajanuoret saivat kirjoittaa myös yhdestä kysymyksestä laajemman mielipidekirjoituksen.

Elokuvaopiskelijat saivat 33 henkilön vastaukset. He onnistuivat löytämään elokuvaansa kaksi maahanmuuttajanuorta, joiden kummankin viesti toisille

maahanmuuttajanuorille on: ole rohkea, aktiivinen, katsele ympärillesi avoimin silmin ja tartu mahdollisuuksiisi.

Jokainen vastaus tutkittiin nimettömänä, ja jokainen maahanmuuttajanuori sai äänensä kuuluviin. Vastauksista voi tehdä monia huomioita. Esimerkiksi jos maahanmuuttajanuori kertoi, että hänellä on suomalaisia kavereita, niin hänellä on todennäköisesti ollut myös myönteisiä työkokemuksia Suomessa. Suhtautuminen tulevaisuuteen Suomessa on optimistinen ja kouluttautumis- sekä ammattihaaveet ovat kunnianhimoisia. Eräs maahanmuuttajanuori ihmetteli sitä, miten tärkeänä suomalaiset pitävät muodollista pätevyyttä tavallisiin töihin: "... kun sinä menet töihin tarvitsee työ kokemus ja koulu kokemus meillä ei tarvitse näistä papereista ja sinä osat työ nopeasti sait työ paikka".

Käsikirjoittajaopiskelija Amanda Talka pyysi valitsemaansa maahanmuuttajanuorta kirjoittamaan kirjeen mummolleen Bosniaan. Kirjeessään maahanmuuttajanuori muisteli lapsuuttaan ja yhteisiä hetkiään mummon kanssa Bosniassa. Kirje päätyikin dokumenttielokuvan "Kirjeitä sinulle" käsikirjoitusrunoksi.

Ohjaajaopiskelija Anna Törrönen löysi kuvattavakseen nuoren, omaa yritystä suunnittelevan naisen, ja nuoret tapasivat useasti toisensa ja tutustuivat toisiinsa keskustelemalla. Käsikirjoitusprosessi oli edennyt jo pitkälle, kun maahanmuuttajanuori perääntyi elokuvahankkeesta. Se oli suuri pettymys opiskelijalle, ja uuden aiheen ja henkilöiden löytäminen on tämän takia sovitusta aikataulusta myöhässä.

Kaiken kaikkiaan ennakkosuunnitteluvaiheessa tavoitimme useita kymmeniä maahanmuuttajanuoria, ja dokumenteissa kuvattaviksi valikoitui seitsemän nuorta. Ennakkosuunnitteluprosessi ravisteli asenteitamme puolin ja toisin. Monet elokuvaopiskelijat, samoin kuin maahanmuuttajanuoret, olivat varautuneita tutustumaan toisiinsa ja keskustelemaan tulevaisuuden toiveistaan sekä unelmistaan. Ennakkosuunnitteluprosessi osoitti, että asenteemme on muutettavissa kohdatessamme toisesta kulttuurista tulevan ihmisen, mutta se vaatii tahtoa ja määrätietoista työtä. Hyppy tuntemattomaan vaatii rohkeutta, mutta vähitellen tuntematon tulee tutuksi ja pelko vierasta kohtaan häviää.

ENNAKKOSUUNNITTELUSTA ELOKUVIKSI: TYÖSKENTELY MAAHANMUUTTAJANUORTEN KANSSA

Dokumenttielokuvan aihe perustuu usein omaan kokemukseen tai kiinnostuksen kohteeseen. Näin tapahtui myös opiskelijoiden tekemissä elokuvissa. Eräs opiskelijamme on kiinnostunut vähemmistökuultuureista, joten oli

luontevaa keskustella aiheesta seksuaalista vähemmistöä edustavan maahanmuuttajanuoren kanssa ja tehdä siitä elokuva. Toinen opiskelijanuori on itse vaihto-oppilaana ollessaan kokenut kipeästi osaamattomuutensa ilmaista itseään vieraalla kielellä, ja hänen dokumenttielokuvansa tarkastelee maahanmuuttajanuoren kokemuksia tästä näkökulmasta.

Kuvattavat nuoret vaikuttivat itse siihen, mitä ja missä kuvattiin. Eräs maahanmuuttajanuori oli aloittanut uuden skeittiharrastuksen, ja elokuvakuvausryhmä seurasi hänen mukaansa skeittihalliin. Koska kysymyksessä oli tyttöjen skeittivuoro, aiheutti hämminkiä se, että kuvausryhmässä oli poikia. Kantasuomalaisia tyttöjä ujoitettiin skeitata poikien silmien alla. Maahanmuuttajanuori ravisteli välittömyydellään nuorten kantasuomalaisten tyttöjen asenteita, sillä vaikka hän ei vielä osannutkaan virtuaalitemppuja, hän ei hävennyt osaamattomuuttaan.

Työskentelykieli oli yleensä suomi. Nuoret tutustuivat kuvausvaiheessa vielä enemmän toisiinsa, koska työskentely oli niin intensiivistä. Eveliina Pasanen kommentoi kuvauksia: "Osa kuvauspäivistä tuntui siltä kuin olisimme vain olleet kylässä Valerian luona." Maahanmuuttajanuorten välitön palaute opiskelijanuorillemme oli, että kuvausprosessi oli opettavaista ja mielenkiintoista.

Elokuvan leikkausvaiheessa elokuvat käsikirjoitettiin uudelleen. Opiskelijat pohtivat leikkausvaiheessa paljon moraalisia kysymyksiä.

"Mutta kaikista eniten itseäni askarruttanut asia oli ehdottomasti se, että ettenhän minä leikkaajana luo väärää kuvaa dokumentissa esiintyvistä ihmisistä? Enhän minä väärinä heidän sanomaansa asiaa leikkaamalla sitä lyhemmäksi, tiivistämällä ja kenties yhdistämällä johonkin toiseen asiaan? Oikeastaan lähdin pohdiskelemaan asiaa niin, että minun täytyy asettaa itseni näiden henkilöiden kenkiin ja mietittävä halventaisiko tai loukkaisiko tämä dokumentti minua jos olisin tämä ihminen. Ja ennen kaikkea, minun pitää muistaa tuoda heidät esiin sellaisina persoonina kuin he ovat. Onneksi yhdessä ohjaajan kanssa pohdimme näitä asioita ja uskon meidän päässeen hyvään lopputulokseen."

"Mielestäni hienoin oivallus oli se, kuinka paljon leikkauksella voi vaikuttaa siihen mielikuvaan, minkä katsoja saa päähenkilöstä. Etenkin ensimmäinen kuva, jossa päähenkilö esiintyy, on erittäin tärkeä. Meikin aloitimme elokuvan yhdessä versiossa kuvalla, jossa päähenkilö tupakoi parvekkeella. Se ei olisi ollut hyvä valinta."

Pidimme tärkeänä, että opiskelijat näyttävät ensin elokuvansa henkilöille ennen kuin sitä näytetään missään muualla. Se, että kunnioitetaan elokuvan henkilöä, johtaa siihen, että myös henkilön arvostus itseään kohtaan kasvaa.

Yksityisten ihmisten tarinoiden kertominen elokuvien keinoin antaa monelle asialle kasvot. Arkuus ja asenteet karisivat puolin ja toisin. Koska opiskelijamme eivät ole vielä elokuvantekijöinä ammattilaisia, ei elokuvien taiteellisia tavoitteita välttämättä voi eikä tarvitsekaan asettaa korkealle. Itsessään tekemisen prosessi oli hankkeemme tavoitteiden mukaista ja merkittävä maahanmuuttajanuorten kannalta. Opiskelijamme Eveliina Pasanen kertoo mieltävänsä jo tulevaa aihetta: "Ehkä tutkisin itse sitä kuinka kielimuuri voi pitkittää kotiäidiksi/isäksi jäämistä. Millaisia rooleja maahanmuuttajannaiset helposti ottavat..."

Moni maahanmuuttajanuori, joka tavalla tai toisella oli mukana dokumenttielokuvien toteutuksessa, joutui pohtimaan omaa osaamistaan ja identiteettiään kotoutumisessa. Moni joutui vertaamaan prosessin aikana omia tapojaan ja tottumuksiaan suomalaisiin tapoihin. Yhteiset kohtaamisen tilanteet ja hetket lisäsivät ymmärtämystä ja kunnioitusta itseään ja muita kohtaan. Eräs Fanny Viitaharjun ja Johanna Virenin haastattelema nuori mies kertoo:

"Minulla on neljä suomalaista kaveria. He ovat tosi erilaisia, mutta mitä meillä on samanlaista on se, että muistamme olla 100 % miehiä (vanhanaikaisesti) mutta myös moderneja. Tarkoitin, olla kohtelias, nostaa painavat tavarat naisille joka kerta, ja maksaa ravintolalasku, urheilla, tehdä hyviä vitsejä ja paljon muuta."

Dokumenttielokuvantekoprosessi osoitti, että jos löydämme yhdenkin yhteisen asian toisesta kulttuurista tulevan henkilön kanssa, on meillä toivo ja mahdollisuus elää yhdessä täysipainoisesti.

ELÄVÄ KUVA: MAHDOLLISUUS, JOKA KANNATTAA

Tänä päivänä liikkuvan kuvan käyttö on kaikkien ulottuvilla. Useissa ammattilaistenkin dokumenttielokuvissa käytetään elokuvissa esiintyvien itse kuvamaa materiaalia. Harjoittelemalla itsenäisesti esiintymistä kameralle voi ikään kuin "ulkoistaa" itsensä ja nähdä itsensä toisen henkilön silmin. Kaikenlaiset huomiot ympäristöstä kameralinssin läpi auttavat keskittymään ja tuovat uudenlaista näkökulmaa ympäristöstä ja omasta paikasta siinä. Kuvallisten ja

äänellisten metaforien etsiminen ja löytäminen sekä niiden avulla keskusteleminen tuo uudenlaisia mahdollisuuksia käsitellä asioita, joista muuten on vaikea puhua.

Ei tarvitse olla ammattilainen voidakseen käyttää elokuvailmaisua ajatuksiensa ja asiansa julkituomiseen. Perussäännöt kuvakerronnan laeista on helppo oppia. Esimerkiksi *Elokuvan taju* -internetsivusto (<http://elokuvantaju.uiah.fi/oppimateriaali/oppimateriaali.jsp>) tarjoaa peruspaketin elokuvanteosta. Aloittelijan kannattaa opetella kuvakoot ja se, että kamera on syytä pitää vakaana, jotta materiaali on katsottavaa.

Markkinoilla on saatavissa ilmaisia ja edullisia leikkaustyöasemia. Liikkuvan kuvan ja sen uudelleen järjestelemisen, eli leikkaamisen avulla voi kertoa tunteistaan ja vaikuttaa tunteisiin. Tämän oppii ja ymmärtää parhaiten kokeilemalla itse.

LÄHTEET

Aaltonen, J. 2011. Seikkailu todellisuuteen. Dokumenttielokuvan tekijän opas. Like: Helsinki.

Laitinen, K.; Raike, A. & Viikari, T. Viitattu 14.1.2015. Elokuvan taju. <http://elokuvantaju.uiah.fi/index.html>.

Dokumentin tekovaiheessa tekijöiden on tutustuttava henkilöihinsä, jotta lopputulos olisi tiivistettynä rehellinen tulkinta dokumenttihenkilöiden elämästä ja ajatuksista. Valmiiseen dokumenttielokuvaan päätyy vain pieni osa kuvatusta materiaalista. Fanny Viitaharju haastattelee ja Pia Vainio kuvaa Anna Zhuchkovan haastattelua dokumenttielokuvaan *Suunvuoro*.

DOKUMENTTITEATTERI ESITTÄÄ TODELLISUUTTA

KUULE JA NÄE
MAAHANMUUTTAJA

MINNA HAAPASALO & Mervi RANKILA-KÄLLSTRÖM

Dokumenttiteatteri on tosiasioihin pohjaavaa teatteria. Se on faktojen pohjalta luotua näytämötaidetta, joka voi sisältää myös kuvitteellista ainesta. Toimittaja ja tietokirjailija Janne Junttila avaa teoksessaan Dokumenttiteatterin uusi aalto (2012) lajin erityispiirteitä ja taustoitaa sen pitkää traditiota. Janne Junttila toimi Kohtaamisia-hankkeen dokumenttiteatterin asiantuntijaopettajana. Muita opettajia dokumenttiteatteriosuudessa olivat Minna Haapasalo ja Mervi Rankila-Källström. Haapasalo ja Rankila-Källström ovat teatteri-ilmaisun ohjaajakoulutuksen opettajia.

Dokumenttiteatteri on noussut 2000-luvulla vahvaksi kansalaisvaikuttamisen keinoksi ympäri maailmaa. Se yhdistää taiteen ja journalismin sekä tuo esiin faktoja uudella tavalla. Esitykset perustuvat usein haastatteluihin ja niiden literointeihin. Myös muut erilaiset lähteet voivat toimia esityksen materiaalina. Aineistoina voidaan käyttää esimerkiksi tilastoja, asiakirjoja, kirjeitä, pörssitiedotteita, puheita ja uutismateriaalia.

Uuden aallon dokumenttiteatteri pyrkii käsittelemään valittua ajankohtaista aihetta moniäänisesti eikä toittamaan ilmoille yhtä totuutta. Osassa dokumenttiteatteriesityksiä yhteiskunnallinen ongelma tai kipupiste etäännytetään alkuperäisestä tilanteesta tai henkilöstä moniarvoisuuden tai objektiivisuuden nimissä. Esitystyylinä vieraannutus voi usein tuntua raikkaalta. Katsoja tulee esitykseen siksi, että hän haluaa pohtia yhteiskunnallista asiaa; hän kuitenkin kykenee tekemään johtopäätökset aineistosta itse. (Junttila 2012, 26.)

Junttila määrittelee kolme erilaista dokumenttiteatterin lajia:

1. Sanasanainen dokumenttiteatteri perustuu pääasiassa haastatteluihin. Esityksessä haastattelumateriaalia toistetaan hyvin uskollisena alkuperäiselle äänelle. Esitys saattaa jäljitellä haastateltua henkilöä äänenpainoa ja eleitä toistaen. Sanasanaisessa dokumenttiteatterissa painottuu henkilö, tämän tarina, tarinan esittämistapa sekä tutkimusvaiheessa käytetty haastattelutekniikka. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna tekijän ihanteita ovat kuunteleminen ja jäljittelyn uskollisuus. Usein sanasanaisessa teatterissa haastatellaan ihmisiä, joiden sanoma ei yleensä pääse esiin. (Junttila 2012, 103–105.)
2. Journalistinen dokumenttiteatteri tutkii ja analysoi yhteiskunnallisia ilmiöitä. Esitys pyrkii mediaa syvällisempään aiheiden käsittelyyn. Esitys voi tuoda esiin tietoa, jota on hankala esittää kirjallisesti. Tämä voi liittyä esimerkiksi ihmisten välisiin suhteisiin ja suhtautumistapoihin. Journalistisessa dokumenttiteatterissa painottuvat journalistiset tiedonhankinnan ja esittämisen tavat sekä journalistiset ihanteet, kuten esimerkiksi uuden tiedon penkominen, kokonaisuuden ymmärtäminen ja kuulemisen tasapuolisuus. Työ tehdään kuitenkin taiteen kontekstissa. (Junttila 2012, 183–184.)
3. Taiteellisessa dokumenttiteatterissa korostuu tekijän tai tekijäkollektiivin oma näkökulma ja tulkinta. Dokumentaarista aineistoa käytetään ja yhdistellään taiteellisen teoksen ehdoilla. Tavoitteena on tavoittaa myös

ilmiöiden abstrakti taso, eli esityksessä voidaan kuvata ihmisyyttä, kau-
neutta, jopa pyhyyttä. Kuvatun kohteen lisäksi tekijöitä kiinnostaa esi-
tyksen välittämä fiktiivinen todellisuus. (Junttila 2012, 21, 255–257.)

DOKUMENTTITEATTERI KOHTAAMISIA-HANKKEESSA

Kohtaamisia-hankkeessa toteutettiin kolme dokumenttiteatteriesitystä. Pääasial-
lisena materiaalina esityksissä käytettiin nuorten maahanmuuttajien haastatte-
luita. Työskentelyn alkuvaiheessa maahanmuuttajien elämään johdattivat myös
asiantuntijavieraat. Teatteri-ilmaisun ohjaajaopiskelijat haastattelivat maahan-
muuttajanuoria heidän elämästään vähintään kaksi kertaa. Haastattelut olivat
usein pikemminkin molemminpuolisia keskustelutilanteita, joissa myös maahan-
muuttajat kyselivät heitä kiinnostavista asioista. Haastattelutapaamiset johtivat
mm. yhteystietojen vaihtamiseen, Facebook-ryhmän perustamiseen ja uusiin haas-
tatteluihin. Muutamit maahanmuuttajat löysivät tilanteissa itselleen uusia ystäviä.

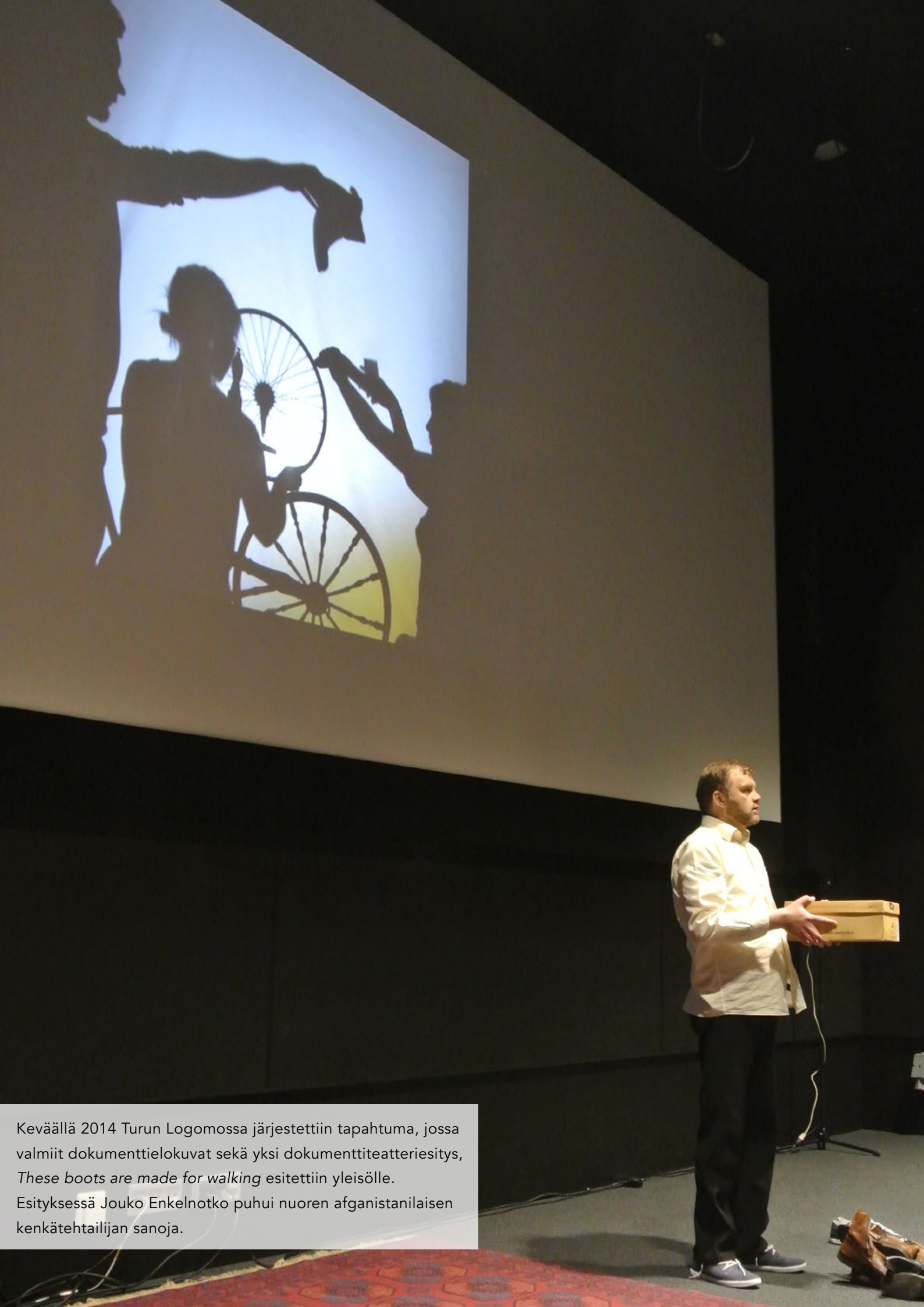
Teatteri-ilmaisun opiskelijat rajasivat esitysten aiheet haastattelujen perusteel-
la. He etsivät myös tilastotietoja, artikkeleita, kirjoja, musiikkia ja elävää kuvaa
rajaamistaan aiheista. Materiaalin keräämistä seurasi haastattelujen litterointi ja
käsikirjoituksen muodostaminen. Tämän jälkeen esitykset harjoiteltiin valmiiksi.
Kahdessa esityksessä esiintyi myös maahanmuuttajanuoria.

Valmiiksi harjoitellut dokumenttiteatteriesitykset katsottiin yleisölle avoimessa,
maksuttomassa tapahtumassa. *These boots are made for walking* -esitys oli yksi
näistä. Yleisöksi kutsuttiin sekä maahanmuuttajanuoria että heidän kanssaan
työskenteleviä kantasuomalaisia. Tärkein osa tapahtumaa oli esitysten jälkeinen
keskustelu, jossa yleisö pääsi jakamaan kokemuksiaan nähdystä. Erytisen tärkeää
oli luoda tilanne, jossa yleisö kommentoi näkemäänsä, syntyi keskustelua ja to-
dettiin, kuinka eri tavoin esityksiä voi tulkita. Esityksistä itsensä tai omat sanansa
tunnistaneiden kommentteista kuului vahva nähdyksi ja kuulluksi tulemisen koke-
mus. Monille katsojille tapahtuma oli ensimmäinen kokemus teatteriesityksestä.

MITEN DOKUMENTTITEATTERIN KEINAIN VOIDAAN KUULLA MAAHANMUUTTAJIA?

Anna ääni hiljaiselle, luovu ennakkokäsityksistä

Dokumenttiteatteri on yksi tapa tuoda esiin hiljaisia tai vaiettuja tarinoita.
Lähtökohtana voi olla median tai kahvipöytäkeskustelujen tarkastelu poissa-
olijoiden näkökulmasta. Kenestä ei kerrota? Kuka on näkymätön? Onko me-

Keväällä 2014 Turun Logomossa järjestettiin tapahtuma, jossa valmiit dokumenttielokuvat sekä yksi dokumenttiteatteriesitys, *These boots are made for walking* esitettiin yleisölle. Esityksessä Jouko Enkelnotko puhui nuoren afganistanilaisen kenkätehtailijan sanoja.

diassa esiintyvä maahanmuuttajanuori aina tietynlainen? Kenen tarinan sinä haluaisit kuulla ja toistaa toisille? Janne Junntilan (2012, 160) mukaan yksi tärkeimmistä asioista dokumenttiteatterissa on se, keitä näytelmissä kuunnellaan. Hän siteeraa Robin Soansia: "Voin antaa äänen niille, joita systeemi syrjii. Voin kertoa ihmisille, että heidän näkemyksillään on väliä. Että dokumenttiteatteri on tapa saada ääni kuulluksi."

Haastatteluiden tai muiden ensikäden lähteiden kerääjän tehtävänä on asettaa oma mielikuvituksensa syrjään ja asettua kuulemaan ja havainnoimaan elävää elämää. Tämä havainnoiva asenne ilman arvottamista on käyttökelpoinen kenelle tahansa vähemmistöjen kanssa työskentelevälle. Tosiasioiden havainnointia voi harjoitella missä tahansa tilanteessa. Huomioi, mitä näet ja kuulet ilman, että annat mielipiteillesi tai ennakkoluuloillesi valtaa. Dokumenttiteatteriesityksessä huomiot esimerkiksi ihmisten tavasta pukeutua, puhua, istuutua ja tulla sisään voivat päätyä näyttämölle sellaisenaan toistetuina.

Dokumenttiteatteriesitys voi koostua monista vastakkaisistakin näkökulmista ja mielipiteistä. Janne Junntilan (2012) haastattelema dokumenttiteatterin tekijä Robin Soans korostaa avoimuutta suhteessa tutkittavaan aiheeseen. Hän neuvoo luopumaan tietyn päämäärän tavoittelemisesta ja omasta agendasta. "Pitää olla avoin ja omaksua se, mitä löytää. Löytö voi olla ristiriidassa oman mielipiteen kanssa, mutta se pitää hyväksyä. Älä ryhdy työhön, jos olet ennalta päättänyt mitä aiot löytää." (Junntila 2012, 159.) Tekijän ei tarvitse väittää yhtä totuutta tai asettua kenenkään puolelle esityksen kautta. Tärkeimmät tulkinnot ja oivallukset tapahtuvat aina vastaanottajassa, katsojassa.

Haastattelu on hyvä tapa aloittaa dokumenttiteatteriesityksen tekeminen. Mervi Rankila-Källström on käsitellyt haastattelun tekemistä ja kuuntelemisen taitoa tässä julkaisussa artikkelissaan *Kuuntelemista voi oppia*.

TOIMI EETTISESTI

Dokumenttiteatterin tekijän tulee ottaa huomioon eettisyys prosessin jokaisessa vaiheessa. Aineiston keruuvaiheessa haasteltavien pitää ymmärtää, mihin haastatteluja käytetään. Heille pitää selittää, millaisessa yhteydessä ja kenelle heiltä saatu teksti esitetään. On tärkeää antaa mahdollisuus anonyymiteetin säilyttämiseen ja huolehtia, ettei henkilöllisyys voi paljastua esityksessä. (Junntila 2012, 333.) Haastattelijan on hyvä tuoda esiin, että haastattelu-

materiaali kirjoitetaan tekstiksi ja sitä editoidaan. Kaikki sanottu ei siis päädy esitettäväksi.

Esityskäsikirjoituksen tekeminen on toimittamista. Dokumenttiteatterin tekijä tekee suuria valintoja rajatessaan esitettävää materiaalia. Tekijä kuuntelee lähdeaineistoa ja poimii siitä omasta mielestään esitykseen sopivat asiat. Editointivaiheessa on oltava tarkkana, ettei haastattelun sanoman merkitys muutu, kun sanottua lyhennetään tai rinnastetaan erilaiseen materiaaliin. Valitun haastattelutekstin yhteydessä esitetty tilastotieto, kuvamateriaali tai musiikki voi antaa omat merkityksensä ja assosiaationsa tekstile. Haastattelumateriaalia kerätessä voi olla hyvä tutustua journalistin eettisiin ohjeisiin. Ne ovat toimittajien itsensä tekemä eettinen ohjeisto. Janne Juntila (2012, 252–253) kiteyttää journalistin ohjeista dokumenttiteatterin tekijälle keskeisimmäksi sen, että yleisön täytyy pystyä erottamaan tosiasiat mielipiteistä tai keksitystä aineistosta. On tietenkin hyvä muistaa, että rikoslaki kieltää yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen.

Janne Juntila (2012, 335) antaa dokumenttiteatterin tekijälle eettisen vaatimuksen asettua aina altavastaajien puolelle, kuulla hiljaisia ja vaiettuja. Teatterilla on paitsi velvollisuus, myös mahdollisuus lisätä empatian tunnetta ihmisten välillä. Tällä asenteella on hyvä lähteä etsimään, kuulemaan ja tuomaan muiden koettavaksi moninaisia ihmisten tarinoita.

LÄHTEET

Juntila, J. 2012. Dokumenttiteatterin uusi aalto. Helsinki: LIKE.

Haastattelutilanteissa kuuntelemisen taito nousi keskiöön. Todelliset kohtaamiset syntyivät halusta ymmärtää haastateltavaa. Kuvassa elokuva- ja teatteriopiskelijat kuuntelevat argentiinalaisen Javierin tarinaa.

TILANNE PÄÄLLÄ TYÖNHAUSSA

FORUM-TEATTERI
TOIMIJUUDEN
VAHVISTAJANA

MARJA SUSI

Teatteri-ilmaisun kolmannen vuosikurssin opiskelijat opiskelivat forum-teatteritekniikkaa syksyllä 2014 Turun ammattikorkeakoulun Taideakatemiassa. Forum-teatteri on yleisöä osallistava teatterimuoto, jossa käsitellään ja kokeillaan sitä, miten erilaiset toimintatavat voivat vaikuttaa jollain tavalla ongelmallisiin tilanteisiin. Tarkoituksena oli soveltaa opittua teatterin muotoa käytännön työnhakutilanteisiin. Opiskelijat perehtyivät työnhakutilanteeseen erityisesti maahanmuuttajien näkökulmasta.

Forum-teatteri menetelmänä palvelee oman toimijuuden näkyväksi tulemistä. Aktivoivien kohtausten rakentaminen tai niiden katsominen yhdessä työnhakijoiden kanssa voi tehdä hyvällä tavalla näkyväksi sen, mikä voi olla työhaussa tai työelämässä haastavaa. Tutkimalla kärjistettyjäkin tilanteita voi saada rohkeutta siihen, miten eri tilanteissa voi ja kuuluu toimia.

Forum-teatteri on brasilialaisen ohjaajan Augusto Boalin kehittämä yleisöä osallistava teatterillinen peli, jossa on omat sääntönsä. Forum-teatterissa yleisö osallistuu esitykselliseen peliin: havainnoi, keskustelee ja kokeilee, miten erilaiset toimintatavat vaikuttavat esitettäviin tilanteisiin, joissa ilmenee epäoikeudenmukaisuutta. Kohtauksia tai vaihtoehtoja voidaan käydä läpi uudelleen ja keskustella niistä. Tärkeintä ei ole löytää tilanteeseen valmista ratkaisua, vaan löytää vaihtoehtoja ja erilaisia suhtautumisen ja toimijuuden malleja yhdessä yleisön kanssa.

Forum-teatteri näyttää aina valikoidun kuvan osallistujien elämästä. Teatteriesitys luo tilan, jossa tilannetta pyritään muuttamaan. Välttämättä esityksessä ei löydy vastausta esitettyihin ongelmiin, mutta keskustelu kannustaa osallistujaa toimimaan tavoitteidensa mukaisesti myös omassa elämässään.

Hankkeen simulaatiovaiheessa syksyllä 2014 Taideakatemiaan Köysiteatterissa järjestettiin forum-teatteritilaisuus "Tilanne päällä työnhaussa!". Tilaisuudessa yleisöllä oli aktiivinen rooli. Kuvassa puolalaistaustaista työnhakijaa esittää Sini Sandman, työhaastattelijan roolissa on Saara Suni. Takana työnhakijalle uusia toimintamalleja ehdottavat yleisöstä lavalle tulleet Ronja Siljander ja Loviisa Grubert.

FORUM-ESITYKSEN ROOLIT BOALIN MUKAAN

1. Jokeri

Jokeri pitää huolta esityksen etenemisestä ja lämmittää yleisöä aiheeseen kysymyksillä ja leikeillä esityksen alussa. Jokeri toimii myös esitystilanteen ohjaajana, joka jakaa puheen-
vuoroja, kuuntelee kommentteja ja keskeyttää etukäteen harjoitellun kohtauksen, jos se on tarpeellista. Tarkoitus on luoda dialoginen, tasa-arvoinen tila, jossa katsojan on turvallista sanoa mielipiteensä ja osallistua keskusteluun.

2. Protagonisti (sorrettu)

Protagonisti on forum-kohtauksen päähenkilö, sorrettu hahmo, joka epäonnistuu ja tekee virheitä. Aktivoivan kohtauksen esittämisen jälkeen Jokeri kysyy yleisöltä, oliko kohtaus todenmukainen ja samaistuttavissa. Jokeri keskustelee kohtauksesta ja protagonistin asemasta yleisön kanssa, jolloin yleisö aktivoituu miettimään ratkaisumalleja, jotta protagonisti pääsisi tavoitteeseensa. Kohtaus esitetään uudestaan, mutta nyt yleisöllä on lupa keskeyttää esitys milloin vain kokeillakseen erilaisia protagonistin toimintamalleja. Katsoja-osallistuja voi tulla protagonistin esittäjän tilalle kokeilemaan erilaisia toimintamalleja suhteessa sortoon. Kokeiluja voi olla useita, ja kohtaus saatetaan esittää useita kertoja forum-esityksen aikana. Jokaisen kokeilun jälkeen Jokeri kysyy yleisöltä, oliko toimintamallitarjous realistinen.

3. Antagonisti (sortaja)

Antagonisti on forum-esityksen sortaja. Antagonisti siis aiheuttaa toiminnallaan protagonistin sorretun aseman ja epäoikeudenmukaisen tilanteen. Kuten oikeassa elämässäkin, antagonisti ei välttämättä tiedosta sortavansa protagonistia toiminnallaan. Protagonistia sortavien vuorovaikutustilanteiden ja jännitteiden tekeminen näkyväksi on forum-teatterin tärkeä tehtävä.

4. Katsoja-osallistajat

Esityksen yleisö muodostuu katsoja-osallistujista. Forum-esityksen yleisö osallistuu esityksen kulkuun keskustelemalla ja korvaamalla protagonistin, kun näyttelijöiden harjoittelemaa kohtausta esitetään uudestaan. Kun katsoja-osallistuja huomaa uusintakierroksella tilanteen, jossa protagonistin voisi toimia toisin, hän voi keskeyttää esityksen ja tulla näyttämölle kokeilemaan ehdottamaansa toimintamallia. Antagonistit pyrkivät tällöin pysymään alkuperäisissä suunnissa, joita näyttelijät saattavat myös vahvistaa, jotta nähtäisiin, miten vaikeaa on todellisuudessa saada muutos aikaan.

TILANNE PÄÄLLÄ TYÖNHAUSSA -KOHTAUKSET

Teatteri-ilmaisun opiskelijat hakivat aiheita työnhakua käsitteleviin forum-teatterin kohtauksiin sekä omasta elämästään että kohtaamiensa ja haastattelemiensa maahanmuuttajien kokemuksista. Opiskelijoiden ja maahanmuuttajien yhteisen iltapäivän aikana tutustuttiin puolin ja toisin, leikittiin teatterileikkejä ja keskusteltiin pienryhmissä. Iltapäivän jälkeen opiskelijat totesivat, ettei monikaan paikalla olleista maahanmuuttajista ollut osannut nimetä omaan työnhakuunsa liittyneitä sortotilanteita, ja aktivoivien kohtausten rakentamiseen päätettiin valita mahdollisimman paljon koko paikalle tulevaa yleisöä koskevia, tunnistettavia tilanteita.

Aktivoivat forum-teatterin kohtaukset käsittelivät:

1. syrjintää työnhakutilanteessa ulkomaalaisen sukunimen ja perhetilanteen vuoksi
2. asiantonta kohtelua ja työsopimusrikkomuksia uuden työntekijän tullessa töihin.

Kohtaukset esitettiin Tilanne päällä työnhaussa! -tilaisuudessa 22.10.2014 Taideakatemian Köysiteatterissa. Tilaisuudessa tutkittiin työnhakutilanteita forum-teatterin keinoin. Esillä olivat seuraavat kysymykset: Kuinka haastavaa työnhaku voi olla ja voiko siinä onnistua? Miten näytän oman osaamiseni? Mistä saan rohkeutta työnhakuun? Yleisö sai osallistua tilanteiden ratkaisemiseen, ja keskustelua syntyi paikan päällä. Jälkikäteen kerätyn kirjallisen palautteen perusteella myös suuri osa maahanmuuttajista oli kokenut tunnistavansa kohtausten tilanteita omasta elämästään ja pohtineensa niihin ratkaisuja, vaikka lavalle asti he eivät tulleet niitä kokeilemaan.

“Tilanne päällä työnhaussa!” -tilaisuudessa nähtiin esitys, jossa nuorella työntekijällä oli haastavat oltavat työpaikallaan. Kuvassa kohtausta esittävät Inkeri Raittila, Aleks Kumpula ja Jussi Jätinvuori. Yleisö sai tehtäväkseen pyrkiä ratkaisemaan työntekijän ristiriitaisia tilanteita.

EHDOTUKSIA HARJOITTEIKSI

Aktivoivan kohtauksen rakentaminen

Tarinoita voidaan jakaa joko yhdessä, pienessä ryhmässä (4–6 osallistujaa) tai isommassa ryhmässä (6–10 osallistujaa). Tehtävänannot voivat olla esimerkiksi seuraavanlaisia:

1. Miettikää pienryhmissä/ryhmässä, minkälaisia työnhakuun liittyneitä tilanteita olette itse kokeneet tai kuulleet muilta tuntemiltanne ihmisiltä. Onko niihin liittynyt alistamista tai epäreilua kohtelua? Millä tavoin?
2. Valitkaa ryhmästäne yksi kertomus, jonka jaatte muulle ryhmälle.
3. Kun kaikkien ryhmien / koko ryhmän tarinat on jaettu, pohtikaa yhdistääkö niitä jokin. Nouseeko joku tarinoista erityisen paljon esille? Mihin tarinoista on helppo eläytyä? Miksi?
4. Miettikää yhdessä, kuka on tarinan päähenkilö (protagonisti). Mitä hän tahtoo?
5. Miettikää yhdessä, mikä/kuka (antagonisti) estää häntä saavuttamasta päämääräänsä. Miten?
6. Harjoitelkaa päähenkilön (alistetun) ja antagonistin välinen lyhyt kohtaus, jossa mielestänne tulee esiin epäreilu kohtelu.
7. Keskustelkaa kohtauksen jälkeen seuraavista kysymyksistä:

Oliko kohtaus uskottava?

Kuka oli päähenkilö?

Mitä hän tahtoi?

Saiko hän sen mitä tahtoi?

Mikä esti häntä saavuttamasta päämääräänsä?

Olisiko hän voinut toimia toisin? Millä tavalla?

8. Tämän jälkeen voitte esittää kohtausta uudelleen. Jos joku katsojista ajattelee, että päähenkilö voisi toimia toisin, hän voi huutaa: " STOP!" ja ehdottaa päähenkilölle uutta toimintatapaa tilanteessa. Ehdotuksen antaja voi joko ohjeistaa lavalla olevaa näyttelijää toimimaan toisella tavalla tai tulla itse korvaamaan protagonistin lavalle.
9. Jos kohtausta on aktivoinut teitä ottamaan kantaa, se on jo saanut teidät pohtimaan työnhakuun liittyviä haastavia tilanteita. Ehkä huomaatte, että vaikeaa tilannetta voi olla vaikea muuttaa. Mitä vaihtoehtoja päähenkilöllä silloin voisi olla? Saattaa olla myös, että löydätte oikean tavan toimia epäreilussa tilanteessa. Vaikka yksiselitteistä ratkaisua ei löytyisikään, olette saaneet luultavasti aikaan tärkeää keskustelua ja vaihtoehtoja oikean elämän työnhakutilanteisiin. Samalla olette ehkä tulleet keskustelleeksi siitä, miten kannattaa toimia, jotta ei tule kohdelluksi väärin.

Kuvassa forum-teatteriesityksen jokeri Emma Virta pyytää roolihenkilöä puhumaan ääneen todellisia ajatuksiaan. Aleksi Kumpula esittää työnantajaa, joka ei tee työsopimusta uuden työntekijän kanssa.

Rakenna tilanne kuvina

Erilaisia tilanteita voi myös tehdä näkyväksi muodostamalla still-kuvia niistä. Still-kuvassa osallistujat muodostavat valitsemastaan tilanteesta kuvan tai patsaan käyttämällä omaa kehoaan. Toimimalla sanattomasti pystytään usein tuottamaan uudenlaisia näkökulmia ja mielikuvia aiheesta. Sanaton työskentely voi myös madaltaa kynnystä asioiden esille tuomiseen.

1. Miettikää kertomus tai tilanne, johon liittyy hankala tai epäoikeudenmukainen kohtelu.
2. Keskustelkaa aiheesta ja kirjatkaa samalla näkyville erilaisia sanoja, joita aiheesta tulee mieleen. Sanat voivat olla mitä tahansa mieleenne juolahtavia.
3. Harjoitelkaa ensin sanojen tuottamia asentoja tai "patsaita". Ohjaaja luettelee yhdessä kerättyjä sanoja (esimerkiksi 8–12 sanaa peräkkäin), ja kukin ottaa omasta mielestään sanaa kuvaavan asennon. Välttää puhumista ja pyrkii siihen, että kukin muodostaa oman "patsaansa" itse.
4. Keskustelkaa siitä, toiko tämä harjoite osallistujille aiheestanne jotakin uutta mieleen. Herättivätkö "patsaanne" uusia mielikuvia, tunteita, tilanteita tai näkökulmia käsiteltävään aiheeseen liittyen?
5. Jatkaa edelleen saman aiheen parissa tämän lämmittelyharjoituksen jälkeen. Tehkää pienryhmissä/ryhmässä valitsemastanne tilanteesta still-kuva tai "ryhmäpatsas" yhdessä. Älkää käyttäkö puhetta, vaan toimikaa sanattomasti yhteistyössä.
6. Katsokaa toisten ryhmien still-kuvat, ja kertokaa, mitä näette niissä.
7. Jos katsojien mielestä tilannetta voi muuttaa parempaan suuntaan, he voivat mennä muuttamaan henkilöiden asentoja siinä. Keskustelkaa ratkaisuista.

Forum-teatterissa yleisön kuuleminen ja heidän ehdotustensa hyväksyminen on oleellinen osa työtapaa. Kuvassa työhaastattelukohtauksen esiintyjät Sini Sandman, Saara Suni ja Tito Tuononen kuuntelevat yleisön ratkaisuehdotuksia epäoikeudenmukaiseen työnhakutilanteeseen.

SIMULAATIOSTA TYÖHAASTATTELUTAITOJA JA ROHKEUTTA TYÖNHAKUUN

MINNA HAAPASALO & Mervi RANKILA-KÄLLSTRÖM

Simulointi tai simulaatio on todellisuuden jäljittelyä. Kohtaamisia-hankkeessa simulaatiotilanne jäljitteli työhaastattelutilannetta.

Simulaatio on oppimisen näkökulmasta todellisuutta jäljittelevä oppimisympäristö, jossa simuloitujen tapahtumien tapahtumat ennalta määritellyllä tavalla. Simulaation avulla toteutetussa oppimisessä painottuvat konkreettiset tapahtumat: se mitä työhaastattelussa tapahtuu. Simulaatio mahdollistaa havainnollisuuden ja luo kokemuksellisen oppimistilanteen. Oppimisen kannalta simulaatiota on hyvä toistaa useaan kertaan.

Kohtaamisia-hankkeessa kerättiin ensin tietoa työn hausta ja työhaastattelutilanteista. Tietoa onnistuneen työnhakutilanteen osatekijöistä haettiin maahanmuuttajien kanssa työskenteleviltä asiantuntijoilta. Tietoa saatiin Turun kaupungin Triangeli-projektista, Varsinais-Suomen TE-toimistosta sekä maahanmuuttajia työllistävältä työpaikalta. Triangeli-projekti on maahanmuuttajien työllisyysprojekti, joka toimi osittain samaan aikaan *Kohtaamisia*-hankkeen kanssa. Haastateltavana oli maahanmuuttajia työllistävän osaston esimies Turun kaupungin ennaltaehkäisevistä vanhuspalveluista sekä TE-toimiston johdettava työvoimaneuvoja.

Tiedonhaun jälkeen simulaation kulku suunniteltiin ja toteutettiin osallistujien kanssa. Seuraavassa esiteltäviä simulaation vaiheita voi soveltaa ja käyttää esimerkiksi nuorten työnhakutoiveita ja valmiuksia tutkittaessa. Simulaatiossa kartoitetaan nuoren työnhakuun liittyvät tiedot, harjoitellaan itsen ja oman osaamisensa esittelyä ja käydään läpi työhaastattelutilanteita. Simulaatioon voi liittää omien ammattiunelmien käsittelyä ja konkretisoida omia urapäämääriä.

SIMULAATION VAIHEET

SIMULAATION SUUNNITTELU

Työnhakuun valmentavat ohjaajat suunnittelevat miten, milloin ja missä simulaatio toteutetaan. On hyvä miettiä, kuinka autenttinen ympäristö halutaan simulaation toteuttamiseen. Ohjaajat päättävät, käsikirjoitetaanko valmiita simulaatiokohtauksia vai luodaanko simulaatio yhteistyössä osallistujien kanssa. Myös roolit simulaation aikana ohjaajat sopivat keskenään. Ohjaajien tehtävänä on varmistaa osallistujien läsnäolo ja tiedottaa osallistujia sekä mahdollisia muita kumppaneita käytännön järjestelyistä.

OPPIMISTARPEIDEN ARVIOINTI

Toiminnan alussa tai ennen varsinaista toimintaa ohjaajat arvioivat osallistujien oppimistarpeet. Ovatko osallistujat koskaan käyneet työhaastatteluissa? Mitkä seikat työhaastattelutilanteesta ja siinä toimimisesta ovat epäselviä?

ALKUHARJOITTEET

Harjoitteita suunnitellaan ja toteutetaan osallistujien oppimistarpeiden mukaan. Alkuharjoitteilla on tarkoitus saada varmuutta itsensä ja oman osaamisen esittelyyn. Tarpeen mukaan tutustutaan myös haastattelutilanteen kulkuun.

Kohtaamisia-hankkeessa esiintymisvarmuutta ja oman esittelyn harjoittelua haettiin autenttisten yleisöjen edestä. Jokainen mietti vastausta työhaastattelun yleisimpään kysymykseen: kerro itsestäsi. Maahanmuuttajanuoret esiintyivät koululaisille ja TE-keskuksen työntekijöille esitellen omaa osaamistaan ja kulttuuriaan.

Kohtaamisia-hankkeessa alkuharjoituksiin liittyi status-harjoituksia. Statusharjoitusten avulla opittiin tunnistamaan esimerkiksi epävarmuuden ja pelon aiheuttamia eleitä sekä kehonkieltä. Samoin tutkittiin rohkean ja itsevarman statuksen olemusta draamaharjoittein. Opittiin siis tunnistamaan näitä ominaisuuksia ja sitä kautta työnhakutilanteiden hierarkkisuutta. Millainen on epävarma työnhakija, ja millainen on puolestaan itsevarma ja rohkea työnhakija? Millainen on epävarma ja pelokas työhaastattelija, ja miten se sävyttää tilannetta? Tilanteita purettiin aina keskustellen.

Osallistujien kanssa improvisoitiin myös roolilappujen avulla. Roolilappuharjoitteessa muut paljastivat henkilölle suhtautumisellaan tämän roolin. Tämän harjoitteen avulla tutkittiin sitä, miten muut suhtautumisellaan määrittelevät esimerkiksi kunkin osallistujan roolia ja asemaa. Tämän harjoituksen jälkeen työharjoittelijat tekivät pienryhmissä roolilappujen hahmoista inspiroituneina lyhyitä kohtauksia. Näin kokeiltiin pieniä tilanteita haastattelijan ja haastattelutavan rooleissa.

Alkuharjoitteina voidaan tehdä myös erilaisia sisääntulo- ja tervehtimisharjoituksia. Keskittymis- ja rentoutumisharjoituksista voi olla apua haastatteluun valmistautumisessa.

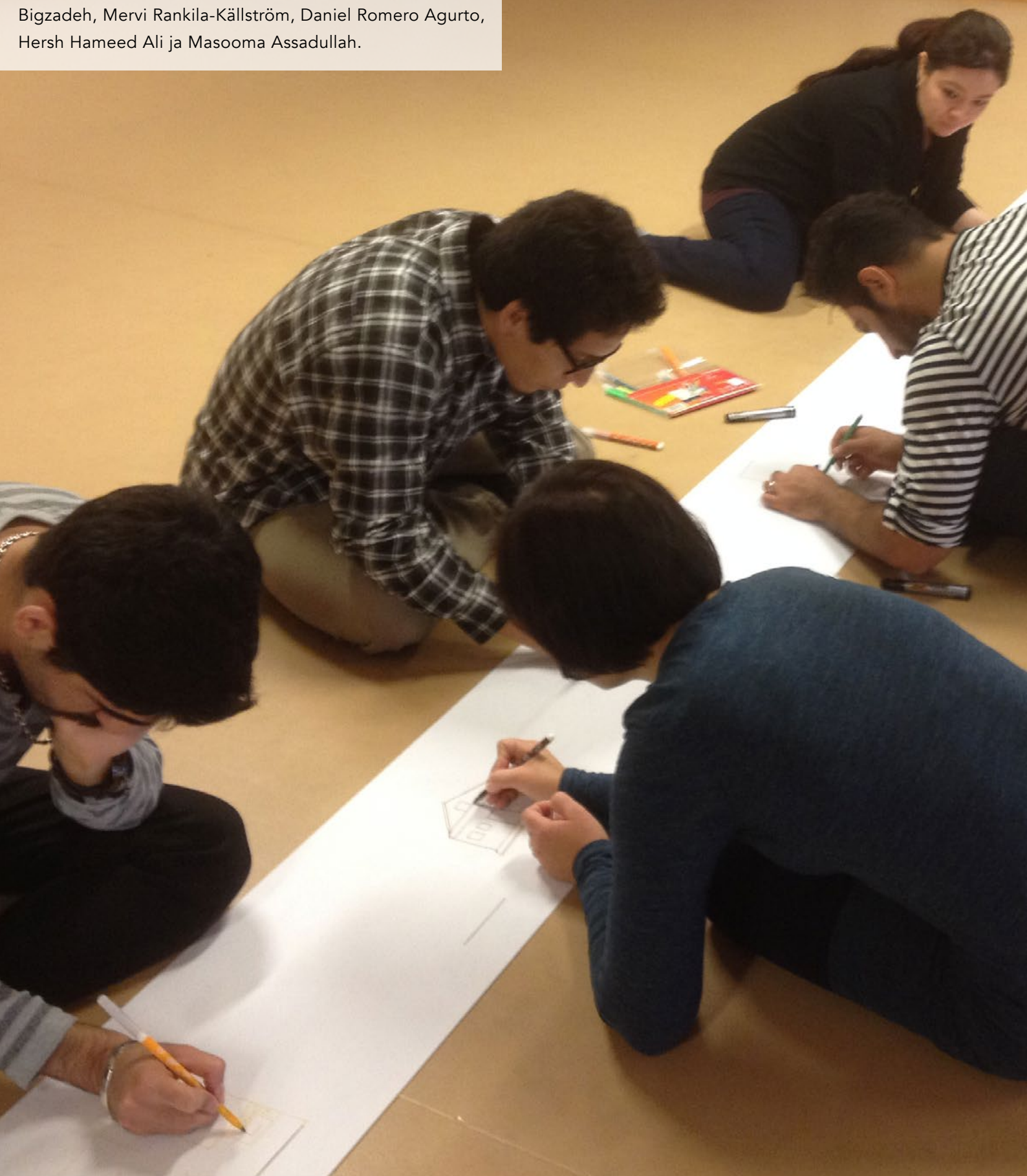
VALMIIN TILANTEEN SIMULAATIO

Työhaastattelutilanteen simulaatiota voi tehdä etukäteen kirjoitetun käsikirjoituksen mukaan. Tällöin käydään ensin läpi valmiiksi käsikirjoitettu ”onnistunut” ja ”epäonnistunut” tilanne. Kohtausta voi harjoitella paperista lukien. Mahdollisuuksien mukaan jokainen on vuorollaan haastateltava, ja muut seuraavat tilannetta. Kun tapahtumien kulku on selvä, voi annetuista repliikeistä alkaa luopua ja jatkaa omin sanoin eri toimintatapoja ja vastauksia harjoitellen. Pikkuhiljaa haastateltava keksii spontaanisti omat vastauksensa haastattelijan varioimiin kysymyksiin.

SIMULAATION LUOMINEN OSALLISTUJIEN KANSSA

Kohtaamisia-hankkeessa työnhakutilanteen sisältö luotiin yhdessä osallistujien kanssa. Ensin keskusteltiin ohjaajajohtoisesti siitä, millainen voisi olla onnistunut tai haastava työhaastattelutilanne. Kummastakin tilanteesta kirjattiin

Taideakatemiassa simulaatiovaiheessa toimineet maahanmuuttajat ryhmäytyivät aluksi muun muassa yhteisen piirroksen avulla. Jokainen osallistuja piirsi oman kotinsa ja kertoi siitä muille. Kuvassa Aryan Niroumand Bigzadeh, Mervi Rankila-Källström, Daniel Romero Agurto, Hersh Hameed Ali ja Masooma Assadullah.

asioita, joiden perusteella osallistujat tekivät ns. hyvän ja huonon työhaastattelutilanteen draaman keinoin. Tilanteet näyteltiin muille, ja niistä käytiin keskustelua. Esitykset ja niiden tekotapa myös ryhmäyttivät osallistujia sekä toivat heistä esiin uusia puolia.

Tämän jälkeen työnhakukohtauksiin liitettiin oman osaamisen mainostaminen, johon edettiin seuraavien draamaharjoitteiden kautta:

1. Marionetti-harjoitus, jossa pari liikuttaa omaa pariaan kuin marionettinukkeja. Tavoitteena: orientaatio päivään sekä kehon lämmittelyharjoitus.
2. Mainospuhe omasta tuotteesta, esimerkiksi nukesta, jota liikuteltiin. Tavoitteena: tuottaa puhetta hausalla tavalla.
3. Mainospuhe esineestä pareittain. Tavoitteena: dialogisuus sekä valmistautuminen mainostamaan myös omaa osaamista.
4. Mainospuhe liittyen edellisen päivän työhaastattelutilanteeseen. Tavoitteena: kokea, kuinka kaksi harjoitusta voidaan liittää yhteen ja kuinka niitä voisi soveltaa omassa työhaussa.

Simulaatiovaiheeseen kuului yhtenä osana vierailut turkulaisissa alakouluissa. Maahanmuuttajanuorten tehtävänä oli kertoa koululaisille omasta lähtömaastaan ja kulttuuristaan. Koululaiset tutustuivat eri kulttuureihin valokuvien, mausteiden ja tanssin avulla. Kohtaamiset olivat lähentäviä. Kuvassa Daniel Romero Agurto ja Hersh Hameed Ali esittelevät lähtömaitaan.

5. Hyvästä ja huonosta työhaastattelutilanteesta sekä mainospuheesta koottiin esitys, joka näytettiin toisille.

Unelmatyöpaikka-harjoitus johdatti osallistujat työnteon maailmaan. Harjoituksen aluksi jokainen mietti unelmatyöpaikkaansa. Tämän ryhmän kanssa yhteiseksi unelmatyöpaikaksi valikoitui terveyskeskus. Jokainen kertoi oman ammatinsa, johon on tähtäämässä tulevaisuudessa. Näitä ammatteja olivat hammaslääkäri, sairaanhoitaja, lasten ja nuorten ohjaaja sekä laborantti. Harjoitus kulmineoitui näyttämölle tehtyyn simulointiin, jonka tapahtumapaikkana oli terveyskeskus ja jossa jokainen harjoitteli tavoiteammattiaan muiden toimiessa asiakkaina tai osallistujina. Harjoituksessa ammattisanaston käyttäminen tehostui ja harjoituksen virheitä salliva ilmapiiri edisti esiintymistaitoja.

ARVIOINTI JA PALAUTE

Simulaatiota rytmittää keskustelu ohjaajan johdolla. Osallistujia rohkaistaan itsearviointiin ja kertomaan, millaista tilanteessa oli toimia. Tilanteen seuraajat kertovat, mikä ulospäin näytti toimivan tai mikä ei toimi. Ohjaaja pitää huolen, että toimivia toimintamalleja tuetaan ja osallistujia kannustetaan.

Kohtaamisia-hankkeen simulaatioon osallistuneet antoivat palautetta teatteriharjoitteiden käytöstä. He olivat saaneet näkökulmia esiintymisen laaja-alaisuuteen. Draamalliset työnhakutilanteiden harjoitteet eli simuloinnit koettiin mielekkäinä. Roolin avulla oli helpompaa käydä vuoropuhelua kuin omana itsenään. Myös muut teatteriharjoitukset koettiin hyödyllisinä. Osallistuminen tuntui antaneen rohkeutta niin omaan ilmaisuun kuin työhakuunkin.

OHJAAJAN ROOLI SIMULAATIOSSA

Ohjaaja suunnittelee simulaation ja toimii osallistujien kannustavana valmentajana simulaation aikana. Ensin ohjaaja luo simulaation puitteet ja päättää sen keskeisen kulun. Toiminnassa ohjaaja pitää huolta, ettei osallistujien virheellistä toimintamallia tueta. Ohjaaja ohjaa oikeisiin toimintatapoihin ja vastauksiin. Koko osallistuva ryhmä otetaan mukaan havaintojen tekemiseen ja palautteen antoon. Ohjaaja johdattaa palautekeskustelua aina kannustavaan ja rakentavaan suuntaan, huumoria unohtamatta. Simulaatioissa ohjaajia on hyvä olla useampia, varsinkin jos ohjaaja esiintyy myös simuloitavassa tilanteessa, esimerkiksi työhaastattelijan roolissa.

TYÖNHAKU SUOMESSA

VINKKEJÄ TYÖNHAKIJALLE

Kohtaamisia-hankkeessa ja työnhakuoppaisiin perehtyessämme olemme huomanneet, että suomalaisessa työnhakutilanteessa pidetään tärkeänä seuraavia asioita:

Työnhakija on ajoissa paikalla eikä myöhästy.

Ohjeita työnhakijalle:

Ota hyvissä ajoin selvää,

missä työhaastattelupaikka on

kuinka pääset paikalle ja

miten kauan matkaan menee.

Varaa mukaasi kutsu työhaastatteluun tai haastattelijan yhteystiedot. Voit tarvita niitä, jos jotain yllättävää tapahtuu.

Ole ajoissa työhaastattelussa. On hyvä olla paikalla hieman etukäteen.

Työnhakija tietää, millaista tehtävää hän on hakemassa.

Ohjeita työnhakijalle:

Lue tarkkaan työpaikkahakemuksen tehtäväkuvaus: millaista työntekijää työpaikka etsii.

Hanki tietoa työpaikasta, jota haet. Tutustu työpaikan nettisivuihin.

Hakija pystyy esittelemään oman osaamisensa ja todistuksensa.

Ohjeita työnhakijalle:

Ota mukaan ansioluettelo, työtodistukset, kurssi- tai koulutodistukset.

Laita paperit kansioon.

Tutustu työhaastatteluissa usein esitettyihin kysymyksiin, ja mieti niihin vastauksia.

Hakija on ystävällinen, aktiivinen ja kysyy.

Ohjeita työnhakijalle:

Tee lista asioista, joita itse haluat kysyä työhaastattelussa.

Nuku hyvin edellinen yö, jotta olet virkeä haastattelussa.

Pukeudu siististi haastattelutilanteeseen sopiviin vaatteisiin. Ei juhlavaatteita.

Ole ystävällinen kaikille työpaikalla tapaamillesi henkilöille.

Laita puhelimesi haastattelussa äänettömälle.

TYÖHAASTATELUS KYSYTÄÄN USEIN SEURAAVIA KYSYMYKSIÄ:

Mitkä ovat vahvuutesi ja heikkoutesi?

Mitä teet tällä hetkellä?

Miksi haet juuri tätä työpaikkaa?

Miten uskot koulutuksesi soveltuvan hakemaasi työtehtävään?

Miksi juuri sinut tulisi valita kyseiseen tehtävään?

Kerro esimerkki kohtaamastasi ongelmatilanteesta ja miten selvisit siitä.

Mitä olet oppinut aiemmista työpaikoista ja työtehtävistä?

Miten toimit paineen alaisena?

Työskenteletkö mieluummin yksin vai ryhmässä?

Työskenteletkö mieluummin asioiden vai ihmisten kanssa?

Millainen on mielestäsi hyvä esimies?

Millainen työtoveri olet?

Mitä tavoittelet elämässäsi ja työssäsi?

Mitä aiot tehdä viiden vuoden päästä?

Millaisessa työympäristössä työskentelet mieluiten?

Oletko valmis joustamaan työajoissa?

Mikä on perhetilanteesi?

Miten vietät vapaa-aikaasi?

Mistä olet kiinnostunut työn ulkopuolella?

Onko sinulla joitakin rajoitteita, jotka voisivat vaikuttaa työskentelyysi?

Onko sinulla kysyttävää?

Mieti etukäteen vastauksia työhaastatteluissa usein esitettyihin kysymyksiin.

TYÖHAASTATELUSSESSA ARVOSTETAAN SEURAAVIA ASIOITA:

Hakija kertoo aktiivisesti omasta osaamisestaan

Ohjeita työnhakijalle:

Pyri olemaan rauhallinen, positiivinen ja vastaamaan selkeästi.

Tervehdi, esittäydy ja katso silmiin.

Kuuntele rauhallisesti, mitä sinulta kysytään.

Kerro taidoista ja kokemuksesta, jotka liittyvät tähän työpaikkaan.

Kerro työtä sivuavasta osaamisesta. Esimerkiksi kampaajan taidot voivat olla eduksi hoivatyössä.

Kerro mahdollisista työhön liittyvistä esteistä.

Kerro myös heikkouksistasi, jotka voivat vaikuttaa työhön (esimerkiksi jos kassajärjestelmä ei ole tuttu).

Kerro kielitaidostasi, mitä kieliä osaat.

Ole avoin ja rehellinen.

Puhu taidoistasi positiivisesti.

Hakija esittää oma-aloitteisesti kysymyksiä. Jos jokin on jäänyt epäselväksi tai jos jotain ei ole ymmärtänyt, siitä kannattaa kysyä.

Hakija voi esimerkiksi kysyä, kuinka työpaikalla toimitaan, mikäli työpaikan saa:

Missä ja milloin työntekijän tulee olla?

Millaisia tehtäviä konkreettisesti on edessä?

Onko työ yksin tehtävää?

Onko työpaikalla joku opastamassa alkuun ja opettamassa työtehtäviä?

Koska päätös valinnasta tehdään ja koska saat siitä tiedon?

Toisaalta haastattelussa ei kannata kysyä työpaikkaan liittyvistä eduista, esimerkiksi loma-ajoista tai poissaolomahdollisuuksista

TYÖHAKU ON TYÖTÄ, JOKA VAATII AIKAA

Työnhakijan ei pidä lannistua, vaikka työn hakeminen vaatii paljon aikaa ja työtä. Hyvä työntekijä ei aina tule valituksi, sillä usein samaa työpaikkaa hakee satoja hakijoita. Yksittäisessä työnhakijassa ei yleensä ole mitään vikaa. Työnhakua kannattaa miettiä myös työnantajan näkökulmasta: hän etsii parasta mahdollista työntekijää työhön. Työnantaja on kiinnostunut siitä, miten työnhakija voi auttaa työnantajaa suorittamaan työn.

Koulutus johtaa usein työn saamiseen. Työnhakijan kannattaa käydä kursseja, työharjoittelu ja koulutuksia. Kaikki koulutukset kannattaa käydä loppuun.

Kannattaa muistaa, että ensimmäinen työpaikka on vaikein saada. Hakijan kannattaa ottaa vastaan "mikä tahansa" työ ja tehdä se hyvin. Nuorten työntekijöiden työsuhteet ovat usein lyhyitä, ja monet nuoret toimivat vuokratyöntekijöinä. Niistä on hyvä aloittaa, sillä yksi työkokemus vie usein seuraavaan.

Suomalaisella työpaikalla pidetään tärkeänä seuraavia asioita:

Työntekijä toimii täsmällisesti ja luotettavasti.

Ohjeita työntekijälle:

Töissä on tärkeää olla ajoissa.

Taukoja pidetään vain sovittuina aikoina.

Poissaolosta työntekijä ilmoittaa työpaikalle itse. Poissaoloon on aina oltava perusteltu syy. Syy voi olla esimerkiksi sairaus, josta on lääkärintodistus. Syy voi olla myös, että alle 10-vuotias lapsi on sairas ja häntä on hoidettava kotona.

Työpaikan tai asiakkaiden asioita ei voi kertoa muille.

Työntekijällä on vaitiolovelvollisuus myös toisten työntekijöiden asioista.

Työntekijällä on positiivinen työvire.

Ohjeita työntekijälle:

Työpaikalla on hyvä olla vireä, positiivinen ja keskittyä työtehtävien tekemiseen.

Omia asioita ei voi hoitaa työaikana, ellei siitä ole erikseen sopinut. Esimerkiksi rukoushetkien suorittamiseen liittyvät asiat on hyvä selvittää erikseen työnantajan kanssa.

Kannattaa pyrkiä olemaan hyvä työkaveri työyhteisössä. Usein työpaikalla on jokaisella oma paikka kahvi- tai lounaspöydässä; voi olla hyvä katsoa ensin, missä muut istuvat. Keskusteluissa ei kannata jutella ensi alkuun kovin henkilökohtaisia asioita.

Työpaikalla on tärkeää tulla toimeen erilaisten ihmisten kanssa. "Hyvää tyyppiä" suositellaan usein muihin työpaikkoihin tai työtehtäviin.

LÄHTEET

Haastattelu 15.5.2014: Christa Lindholm, saunapalvelun esimies, palveluohjaaja, Turun kaupunki, Hyvinvointitoimiala, Ennaltaehkäisevät vanhuspalvelut/Tukipalvelut.

Haastattelu 16.9.2014: Marjo Länsipii, Kansainvälisten palveluiden johtava työvoimaneuvoja, Varsinais-Suomen TE-toimisto

Hoppe, T. & Laine, T. 2014. Työnhakuopas. Mitä, miten, missä? Helsinki: Talentum.

Triangeli-projektin työnhakutiedot. Viitattu 9.12.2014 <http://www.turku.fi/public/default.aspx?nodeid=18528&culture=fi-FI&contentlan=1>.

Lisää opastusta löydät netistä:

Oppaita ammatinvalintaan ja työelämään. Edu.fi. Opetushallituksen ylläpitämä verkkopalvelu opetuksen ja oppimisen sekä niiden kehittämisen tueksi.

http://www.edu.fi/ammattikoulutus/maahanmuuttajien_koulutus/verkkomateriaaleja_opetukseen/ammatinvalinta_oppaat_tyoelamaan

Työnhakuopas maahanmuuttajille. Maahanmuuttaja yritysten resurssina projekti. Riikka Kuningas. Hyria 2010.

http://www.hyria.fi/files/4524/MaMu_työnhakuopas_101210.pdf

Varsinaissuomalaista työmarkkinatietoa. MyJobCafe.net. Varsinais-Suomen työ- ja elinkeinotoimisto.

<http://myjobcafe.net/linkit/maahanmuuttajille/tyo/>

KOHTAAMISIA

ROHKEUTTA MAAHANMUUTTAJIEN TYÖNHAKUUN TAITEEN KEINAIN

MARIKA LEINONEN-VAINO

Kohtaamisia – Rohkeutta maahanmuuttajien työnhakuun taiteen keinoin hankkeessa olemme pohtineet, minkälaisia haasteita on työhauussa Suomessa. Voiko työelämävalmiuksia harjoitella soveltavan taiteen keinoin?

Oli hämmentävää huomata ylläpitävänsä kulttuurisia normeja: tajuta sanoneensa jotain asiatonta ja sitten jälkikäteen ymmärtää, ettei ole osannut ottaa huomioon vähemmistönäkökulmia. Tämä tulee esiin esimerkiksi *Ensilumi*-elokuvassa. Usein normit toimivat juuri tällä tavalla, tiedostumatta, koska sitoutuminen niihin tapahtuu huomaamatta. On kuitenkin hyvä muistaa, että juuri siksi ne hetket, jolloin ymmärtää toimineensa normeja ylläpitävästi ovat arvokkaita: kiitän itseäni havahtumisesta!

Kohtaamisia-hankkeessa mukana olleiden maahanmuuttajien taustat olivat moninaiset: joku oli lähtenyt pakoon kidutusta ja sota henkensä edestä, kun taas joku toinen oli lähtenyt seik-

kailuun. Olkoon syy mikä tahansa, muuttaminen vieraaseen elinympäristöön ja kulttuuriin tuo tullessaan paljon muutoksia.

Kohtaamisia-hankkeessa toimiessamme olemme pyrkineet pitämään mielessä, ettemme voi tietää ja tuntea toisen kokemusta. Ensimmäinen tapa ymmärtää toisen kokemusta on eläytyä hänen tilanteeseensa. Olemme opetelleet kuuntelemaan, keskustelemaan ja antamaan aikaa toisen sanoittaa kokemuksensa omilla sanoillaan. Herkkyys erilaisille ihmiskokemuksille, ajatuksille ja arvoille on tärkeää. Saimme huomata, että dialogi onnistuu vain tasavertaisessa asemassa ja yhteistyö syntyy molemminpuolisesta kunnioittamisesta. Kohtaamisissa opimme paljon paitsi maahanmuuttajien kulttuureista myös omasta kulttuuristamme. Uuden tiedon myötä on helpompi muuttaa esimerkiksi asenteita.

Kohtaamisia-hankkeessa toimineet teatteri-ilmaisun ohjaajaopiskelijat ovat tuoneet esiin seuraavia huomioita:

”Se kuinka itse huomasin omat ennakkoluuloni maahanmuuttajia kohtaan ja haluni muuttaa ne.”

”Maahanmuuttajien tarinat ylipäätään puhuttelivat, mutta ihailtavaa oli myös heidän mieletön asenteensa ja halu mennä eteenpäin, myös yhdessä koetut oivalluksen hetket ja se että hittolainen, vaikka tullaankin niin eri kulttuureista ja heillä on sellaisia kokemuksia menneessään mitä en kunnolla pysty edes kuvittelemaan, ollaan pohjimmiltaan kaikki samanlaisia, ihmisiä tarpeineen ja toiveineen, kohtaaminen on kaunista.”

Kohtaamisia-hankkeessa työharjoitelleet nuoret ovat esittäneet esimerkiksi seuraavia näkemyksiä elämästään Suomessa viiden vuoden kuluttua:

”Mun mielestäni, että mä saisin työ. Sen jälkeen oma yritys ja autan ihmiset mitä he tarvitsevat.”

”Viiden vuoden kuluttua haluaisin opiskella yliopistossa.”

”Minä haluaisin ensin vuoden menen kouluun koska minä en puhu suomea hyvin minä haluaisin lisää suomea.”

Hankkeen nimi:

Kohtaamisia – Rohkeutta maahanmuuttajien työnhakuun taiteen keinoin

Hankkeen yleistavoite:

vahvistaa kotouttamisvaiheessa olevien työttömien maahanmuuttajien oman osaamisen tunnistamista sekä antaa heille itsevarmuutta työnhakuun uudessa kotimaassaan taidelähtöisin matalan kynnyksen menetelmin.

Hankkeen kesto:

1.1.2014–30.6.2015 (18 kk)

Hankkeen toteuttaja:

Turun ammattikorkeakoulu Oy, Taideakatemia koordinoi hanketta

Hankkeen rahoittaja:

Sisäministeriön kotouttamisrahasto

Hankenumero on IF2013A1

Hankkeen kokonaisbudjetti: 133 592,08 €

Hankkeen henkilöstö:

Minna Haapasalo, teatterin päätoiminen tuntiopettaja

Outi Hyytinen, elokuvan lehtori

Mervi Rankila-Källström, teatterin päätoiminen tuntiopettaja

Eija Saarinen, animaation lehtori

Marja Susi, nukketeatterin lehtori

Ilona Tanskanen, suomen kielen ja viestinnän lehtori

Marika Leinonen-Vainio, hankkeen projektipäällikkö

”Minä haluaisin ostaa omakotitalon viiden vuoden kuluttua.”

”En ollut Suomessa töissä mutta haluaisin olla opettajan ammatti. Se on minun unelmani kuin olin lapsi, minä toivon että minun unelmani toteutuvat Suomessa.”

”Viiden vuoden kuluttua minä haluaisin olla töissä ja pidän olla suomesta toivon minä pääsen hyvä työ ja vielä toivon pääseen suomen kansalaisuus.”

”Minä pidän ja tykkään lasta! Siksi haluaisin uusi ammatti Suomessa. Haluaisin olla lastenohjaajana ja työskennellä päiväkodissa, koulussa tai taidekoulussa.”

Kiitän lämpimästi kaikkia julkaisun kirjoittajia sekä sisäministeriön kotouttamisrahastoa hankkeen mahdollistamisesta! Kiitän myös ohjausryhmää, jolta olemme saaneet arvokasta tietoa maahanmuuttoon liittyvistä asioista Suomessa.

Kohtaamisia-hankkeen yhteistyökumppanit:

Yhdessä-yhdistys ry.

Varsinais-Suomen TE-toimiston kotouttamispalvelut

Varsinais-Suomen ELY-keskus

Triangeli-projekti 7.12.2011–31.12.2014

(Turun kaupunki, maahanmuuttajien työllisyysprojekti)

Turun kristillinen opisto, maahanmuuttajakoulutus

Kulttuuria kaikille -palvelu

KOKO-hanke, Luuppi (Turun suomenkielinen työväenopisto ja Åbo svenska arbetarinstitut)

Taide kotouttaa 2 -hanke

LOPPUSANAT

KALLE MYLLYMÄKI

MAAHANMUUTTAJANUORTEN TYÖLLISTYMINEN

Suomessa maahanmuuttajien kotouttaminen nähdään ehkä liikaa juuri maahan saapuneiden henkilöiden kielenopetuksena ja muina alkuvaiheen tukitoimina. Toisaalta maahanmuuttoa käsitellään makrotalouden ilmiönä, joka parantaa väestörakennettamme lisäämällä työvoiman määrää mutta myös ongelmia. Maahanmuuttajia saatetaan käsitellä kustannuksia aiheuttavana homogeenisena ryhmänä. Suomen maahanmuuttopolitiikalle voi kuitenkin antaa tunnustusta siitä, että alkuvaiheen kielikoulutukseen on panostettu ja maahanmuuttoa pyritään pitämään hallittuna mm. työlupakäytännöllä.

Kotoutumisesta ajatellaan usein aika suoraviivaisesti, että kun auttava suomen tai ruotsin kieli on opittu ja saatu se ensimmäinen työpaikka, niin kotoutuminen on sillä hoidettu. Monissa tapauksissa näin onkin. Alkuvaiheen kulttuurisokin jälkeen useimmat löytävät oman polkunsu, tosin ehkä pettymysten ja vaikeuksien kautta. Uuden ja vanhan kulttuurin ja ympäristön yhteensovittaminen on haastavaa tilanteessa, jossa etenkin uusi kulttuuri ja ympäristö ovat niin voimakkaassa muutoksessa, etteivät Suomessa sukupolvien ajan asuneetkaan pysy välttämättä muutoksessa mukana. Jos uusi ympäristö suhtautuu omaan kulttuuriin torjuvasti, tai jopa vihamielisesti, ei lopputulos välttämättä ole paras mahdollinen.

Maahanmuutto on Suomessa niin uusi ilmiö, että vasta nyt meillä kohdataan laajemmin ns. toisen tai jopa kolmannen sukupolven, siis Suomesa syntyneiden ja koulunsa käyneiden, kotoutumisen haasteet. Heidän kohdallaan kysymys ei olekaan maahanmuutosta. Heidän osaltaan olisi hyvä kysyä, miksi esimerkiksi ammattikorkeakouluissa heidän osuutensa on paljon pienempi kuin heidän osuutensa nuorista. Kansainvälistymisen nimissä on ehkä kiinnostavampaa hakea rahoitusta englanninkieliselle koulutusohjelmalle, johon pääosa opiskelijoista tulee ulkomailta. Maamme oma monikulttuurisuus, tosin vielä aika vähäinen, voisi myös tarjota mahdollisuuksia oppilaitoksille perinteisen opiskelun kansainvälistämiseksi. Maahanmuuttajataustaisille nuorille voisi esimerkiksi kohdennetulla markkinoinnilla antaa tietoa mahdollisuuksista ja ehkä harkita lisäpisteiden antamista kielitaidosta.

Joissakin tilanteissa maahanmuuttajanuorten voi olla helpompi sopeutua työmarkkinoilla tarjolla olevaan työhön – heillä ei ole varaa valita. Mielikuvat eri etnistä ryhmistä, oikeat tai väärät, elävät omaa elämäänsä joko heikentäen tai parantaen työllistymismahdollisuuksia. Mielikuvat perustuvat stereotyyppioihin, jotka vahvistavat ennakkoluuloja. Tietyt kansallisuudet mielletään ahkerammiksi kuin toiset, tai saatetaan kuvitella, että kaikki maahanmuuttajat haluavat bussinkuljettajiksi tai lähihoitajiksi. Joissakin tilanteissa vaaditaan täydellistä kielitaitoa, toisissa taas täydellinen kielitaito ja Suomessa suoritettu tutkinto ei riitä edes työhaastatteluun, jos nimi on vierasperäinen.

Kotoutuminen on elämänmittainen prosessi, jossa yksilön kokemat elämäntilanteen muutokset heijastavat vanhan ja uuden ympäristön eroja; kun maahan muuttanut nuori myöhemmin perustaa perheen, joutuu hän uudenlaisen tilanteen eteen. Millä tavalla perheen oma kieli ja kulttuuri turvataan? Mitä uusia arvoja voi välittää omalle lapselleen, ja mitä tapoja ei toivoisi omalle lapselleen? Turussa syntyneet, itseään turkulaisena ja suomalaisena pitävät lapset saattavat varttuessaan huomata törmäävänsä yhä enemmän tilanteisiin, joissa heidän suomalaisuutensa kyseenalaistetaan ja jopa torjutaan. Monet näistä tilanteista saattavat liittyä työnhakuun.

MITÄ SUOMESSA PITÄISI JA VOIDAAN TEHDÄ?

Jostain on kuitenkin aina aloitettava. Turun ammattikorkeakoulu on ottanut huomioon maahanmuuttajat uutena kohderyhmänä ja toteuttanut *Kohtaamisia*-hankkeen lisäksi mm. *Halaten*-hankkeen.

Euroopan Unionin pakolais- ja kotouttamisrahastot tukevat jäsenmaita mm. maahanmuuttajien kotouttamiseksi. Rahastojen kautta Suomeen tuleva rahan määrä on ollut suhteellisen pieni, muutamia miljoonia euroja vuodessa, maahanmuuton vähäisyyden vuoksi. Varsinais-Suomessa on viimeisen kymmenen vuoden aikana ollut jostain syystä varsin vähän kiinnostusta hakea rahoitusta näistä rahastoista.

Heikki Takalan animaatio *Yoko*.

Taideakatemia Kohtaamisia – Rohkeutta maahanmuuttajien työnhakuun taiteen keinoin -hankkeen kohderyhmänä ovat maahanmuuttajanuoret, jotka ovat olleet Suomessa vain vähän aikaa, ehkä 1–2 vuotta. On helppo ymmärtää, että he todella tarvitsevat tukea, apua ja kannustusta. Taideaineiden puolella on ehkä muuta yhteiskuntaa enemmän ennakkoluulottomuutta ja halua kokeilla uusia menetelmiä myös kotouttamiseen liittyen.

Mielestäni kotoutumisessa keskeistä on vuorovaikutus eri ihmisten kesken. Kohtaamisissa syntyy aina jotakin uutta. Maahanmuuttajien kotouttaminen on Suomessa aika hajanaista – eri viranomaiset ja järjestöt toimivat omien vastuidensa ja tavoitteidensa mukaisesti ja usein niin, ettei omaa toimintaa juuri sovitetta yhteen muiden toimijoiden kanssa. Kun kotouttamisen kehittäminen on tapahtunut paljolti juuri eri hankkeiden kautta, jotka ovat yleensä kestoiltaan olleet korkeintaan muutaman vuoden mittaisia, hankkeiden kokemukset ja niissä kehitetyt mallit eivät ole siirtyneet edes niitä pyörittävien organisaatioiden omaan perustyöhön saati levinneet laajemmalle.

Kohtaamisia-hankkeessa on käytetty erilaisia taiteen keinoja. Itse olen ehtinyt nähdä forum- ja dokumenttiteatterin esitykset. Maahanmuuttajanuorten kuulemisen kautta opiskelijat perehtyivät heidän taustaansa ja tilanteeseensa. Varmasti jo tämä toisen tilanteeseen perehtyminen avasi heidän näkemystään maahanmuuttajanuorten elämästä. Toivottavasti myös maahanmuuttajanuoret oppivat suomalaisopiskelijoiden elämästä. Näkemäni esitykset panivat ajattelemaan asioita uudella tavalla. Joka tapauksessa ne vähintäänkin tarjosivat virkistävää vaihtelua tylsille seminaareille.

Yksittäisistä hankkeista tuskin löytyy sellaista totuutta, joka ratkaisee maahanmuuttajien kotouttamisen haasteet. Mutta toivottavasti jokainen hankkeen toimintoihin osallistunut oppii ainakin sen verran, että vanhat asenteet maahanmuuttoa kohtaan muuttuvat edes rahtusen. Toivottavasti kynnyksellä kohdata vieraista kulttuureista tulevia ihmisiä mataloituu ja kyky tarkastella omaa toimintatapaansa ennakkoluulottomasti kasvaa. Joskus omat ennakkoluulot ja asenteet voivat estää todellisten kysymysten ja haasteiden tarkastelun. Voi esittää kysymyksen, mistä oikeastaan johtuu, etteivät kaikki toisen tai kolmannen sukupolven maahanmuuttajataustaiset nuoret tunne kuuluvansa maahan, jossa ovat syntyneet.

On hienoa että Turun ammattikorkeakoulu ja Taideakatemia ovat tulleet mukaan kotouttamisen kehittämiseen. Tarvitsemme lisää panostusta ja erityisesti myönteisiä näkökulmia ja mahdollisuuksien hakemista uhkakuvien luomisen sijaan. Tehdään tätä työtä yhdessä – vaikka sitten hanke kerrallaan.